

ชุมนุมเรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย

(ภาค ๑)

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณหญิง แส บวรวิสารกิจการ

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๘

ก
DS
577
86
8.2

สำนักหอสมุด

๗ 72989

16 ต.ค. 2541

คำนำ

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ คุณหญิง แส บร-
สราธิการ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่
๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ นี้ คุณหญิงการะกา
เวชยันต์รังสฤษฏ์ ผู้เป็นธิดาได้มาแจ้งความจำนง
ต่อหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ขออนุญาต
จัดพิมพ์เรื่องเกี่ยวกับเมืองสุโขทัย รวม ๔ เรื่อง
จากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ เจ้าภาพได้เลือก
เรื่องต่อไปนี้ จัดพิมพ์ คือ

๑) เรื่องต้นเดิมของราชวงศ์สุโขทัย ซึ่ง
น.ส. ชูศรี สวัสดิ์สงคราม แปล และ ม.จ. สกัทรทิก
ติศกุล ทรงตรวจแก้ เรื่องนี้ เป็นเรื่องหนึ่งใน
บรรดางานค้นคว้าของศาสตราจารย์ ยอช เซเคส์
แปลและพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ อยู่ในวารสาร ของ
สมาคมคันนิชาแห่งประเทศไทย (Journal of the
Siam Society) เล่มที่ ๑๔ ตอนที่ ๑ พ.ศ. ๑๙๒๑

(๒)

(พ.ศ. ๒๔๖๔) บทความ^{๕๔} เป็นการค้นคว้าในชั้นแรกเริ่มเกี่ยวกับความเป็นมาของราชวงศ์สุโขทัย กรมศิลปากรได้พยายามจัดทำแปลออก เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ท่านที่สนใจ

๒) เรื่องจดยุทธการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น) เป็นหนังสือเก่าว่าด้วยมูลประวัติในการสมภพสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย คัดจากหนังสือพงศาวดารภาคที่ ๖๖ เนื้อเรื่องหนักไปในทางตำนาน

๓. เรื่องวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย นายสมพร อยู่โพธิ์ เจ้าหน้ากรมศิลปากรได้เรียบเรียงไว้ในโอกาสที่ไปสำรวจโบราณสถานแห่งนี้

๔) เรื่อง ข้อควรคิดเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย นายทวี อมาตยกุล อนุกรรมการรวบรวมประวัติศาสตร์สุโขทัยเขียนขึ้น ขณะ ที่ไปสำรวจโบราณสถานในจังหวัดสุโขทัย เป็นเรื่องเสนอข้อคิดแก่ผู้^{๕๕}ที่สนใจ ในทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ ของกรุงสุโขทัย เพื่อเป็นแนวทางที่จะศึกษาค้นคว้า^{๕๖}เรื่องราวให้ละเอียดพิศดารต่อไป

(๓)

เรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับกรุงสโขทัยนี้ กรมศิลปากรมีนโยบายที่จะรวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นเป็นชุดโดยคัดจากหนังสือต่างๆ มารวมไว้ เพื่อนักศึกษาวิชาประวัติศาสตร์จะได้ค้นคว้าได้สะดวก และกรมศิลปากรยินดีที่จะให้ยืมมาขอจัดพิมพ์คัดลอกและนำไปพิมพ์ได้ตามความต้องการ

ขอชนโมทนาในกุศลบุญราศี ซึ่ง คุณหญิงคาระกา เวชยันต์รังสฤษฏ์ ได้บำเพ็ญเป็นมาตุภูมิฐานธรรม โดยฐานกตัญญูกตเวที ขอกุศลราศีอันเกิดแก่การพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย จงเป็นผลอำนวยอริคุณมณูผลสัมฤทธิ์แก่ คุณหญิงแสง บุรีสวัสดิการ สมดังประสงค์จงทุกประการ เทอญ.

พ.อ.

อธิบดีกรมศิลปากร

๒๐ พฤษภาคม ๒๔๕๘

คำนำของพระยาอนุมานราชธน

หนังสือ “ชุมนุมเรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย”
นี้ เจ้าภาพงานศพคุณหญิง แส บวรสาริกการ
สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานศพท่านผู้วายชนม์
หนังสือเล่มนี้มีเรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัยรวมอยู่ด้วย
กัน ๔ เรื่อง คือ ๑. เรื่องต้นเดิมของราชวงศ์สุ-
โขทัย ๒. เรื่องกรุงสุโขทัย ซึ่งมีกล่าวไว้ในตอน
ต้นของหนังสือลลิตกถารวงศ์ (ประชุมพงศาว-
ดารภาคที่ ๖๖) ๓. เรื่องวัดศรีชุม และ ๔. เรื่อง
ข้อควรศึกษาเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย ที่เจ้าภาพเลือก
เรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัยมาตีพิมพ์ ก็ด้วยเห็นว่า
กรุงสุโขทัยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในทางประวัติ-
ศาสตร์ตอนหนึ่งของชาติไทย ที่ทำให้ชนชาติไทย
สามารถรวมกัน เป็นปึกแผ่น เป็นประเทศชาติ หรือ
ประชาชาติชนได้ครั้งแรก และเป็นข้อเกิดส่วน

ใหญ่แห่งวัฒนธรรมไทย สืบต่อวิวัฒนาการกัน
 มาจนกระทั่งทุกวันนี้ จึงสมควรจะได้รับ ความ
 สนใจ อ่านและศึกษาเรื่องนี้ให้แพร่หลายและ
 กว้างขวาง เพื่อเป็นทางให้เข้าใจ เรื่องประวัติ
 ศาสตร์และโบราณคดีก่อนสำคัญที่สุดของชนชาติ
 ไทย ทหารราชการได้จัดตั้งกรมการขึ้นคณะ
 หนึ่ง เพื่อบูรณะและฟื้นฟูโบราณสถานต่าง ๆ แห่ง
 กรุงสุโขทัยราชธานีขึ้น ก็เพื่อประโยชน์การศึกษา
 และค้นคว้าเรื่องกรุงสุโขทัย ให้เห็นว่าชนชาติไทย
 มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมมาแล้วอย่างไร
 และเพียงไร ผู้ที่เคยไปชมโบราณสถาน ณ เมือง
 เก่ากรุงสุโขทัย ภายหลังที่ทางราชการได้บูรณะ
 และฟื้นฟูเสร็จไปแล้วในบางส่วน ไม่ใช่มีแต่ชน
 ชาวไทยเท่านั้น ยังมีชาวต่างประเทศด้วยอีกหลาย
 ท่าน ที่ออกปากแสดงความรู้สึก ว่า ไม่นึกเลยว่า
 เมืองเก่ากรุงสุโขทัย จะกว้างขวางใหญ่โต และมี
 โบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งยังเหลืออยู่ให้เห็น

เป็น พยานแห่ง ความเจริญรุ่งเรือง ด้วยศิลปกรรม
 ของไทยว่างคางามและสงัดเพียงนี้ เพราะฉะนั้น
 จึงควรที่ชน ชาว ไทย จะภูมิใจ และใส่ใจ เรื่องของ
 กรุงศรีอยุธยาให้มากยิ่งขึ้น เนื่องด้วยเหตุดังกล่าว
 เจ้าภาพในงานศพ คุณหญิง แส บัณฑิตการ จึง
 ได้พิมพ์สร้างหนังสือ เรื่องเกี่ยวกับ กรุงศรีอยุธยา
 เรื่องการอ่านหนังสือ เพื่อศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ
 ประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีข้อควรกำหนด
 ไว้อย่างหนึ่งก็คือ เรื่องที่ควรเป็นหนังสือ ก็เป็นแต่
 เรื่องคนแต่ง ผู้แต่งไม่ใช่ว่าเป็นผู้ใดเห็นเหตุการณ์
 ในที่เกิดเหตุขึ้น ครั้นนั้น ด้วยตนเอง ย่อมอาศัย
 รวบรวมเรื่องเก่า และจากหลักฐานทางโบราณ
 คดี มีโบราณสถาน ศิลปารึก โบราณวัตถุ
 เป็นต้น เขามาพิจารณา และสอบสวนเปรียบ
 เทียบประกอบเป็นข้อสันนิษฐานขึ้น เมื่อเห็นอย่างไ
 ก้แต่งเรื่องไปตามนั้น ไม่ใช่ยืนยันว่าเรื่องนั้นจะถูก

(๘)

ต้องทั้งหมดเสมอไป ถ้าเรื่องที่ตั้งเป็นเหตุการณ์
ในสมัยโบราณนานไกลเพียงใด ข้อสันนิษฐานวินิ-
ิจฉัยก็ย่อมจะบกพร่องไม่สมบูรณ์เพียงนั้น ถ้าผู้แต่ง
ขาดความรู้วิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี หรือ
มีความลำเอียงเป็นอคติอยู่ด้วย ก็อาจทำให้เรื่อง
ที่ตั้งขึ้นบกพร่องไปด้วยประการทั้งปวง เหตุ
การอ่านหนังสือ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับประวัติ-
ศาสตร์ ควรจะกำหนดความสนใจไว้ และอ่าน
ด้วย ใ้ปัญญา ความคิด ของ ตนเอง เข้า ช่วยด้วย
ก็จะได้ เป็น ประโยชน์ เป็น ความเจริญ แห่ง ความรู้
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีคำกล่าวของชาวตะวันตกอยู่
บทหนึ่งว่า “นักประวัติศาสตร์ คือ พระเจ้า”
เพราะนักประวัติศาสตร์อาจเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์
ทางประวัติศาสตร์ ให้เป็นไปอย่างอื่นจากที่เป็นจริง
ก็ได้ เพราะฉะนั้นผู้อ่านต้องรู้จักอ่านด้วยความ
นิยัดความคิดเห็นของตนเองประกอบไปด้วย แต่
ทั้งนัย ความเฉพาะ ให้นิยัด ความคิด เห็นของ

(๕)

ตนเองในส่วนที่ที่ท่านนั้น ที่ไม่ค่อย่าเอามาบันทึก
ด้วย

เรื่องเกี่ยวกับกรงสโทยทง ๕ เรื่อง ที่มีอยู่ใน
หนังสือเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ให้ท่านผู้อ่านได้
ความคึกคักความรื่นและความบันเทิง เกี่ยวกับเรื่องกรง
สโทยทงกว้างขวางออกไปอีกไม่มากนักน้อย ถ้า
เป็นทงนั้ใช้รักขอได้มีจิตเมตตาที่เจ้าภาพได้คิดพิมพ์
ขึ้นเป็นพลธรรมบรรณาการ เพื่ออุทิศเป็นกุศลปนา-
ผลแก่ผู้วายชนม์ และด้วยอำนาจอันเกิดจากการ
พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ พร้อมทั้งกุศลบุญราศี
ที่กษัตริย์ท่านที่เจ้าภาพได้บำเพ็ญด้วยกตัญญู
กตเวทนีองในงานครั้งนี้ จึงเป็นผลสำเร็จแก่ผู้
วายชนม์ในชาติภพหน้าโน้นเทอญ

Mr. Chuanbunwong

คุณหญิง แส บัณฑิตการ
ชาตะ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๔
มรณะ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ประวัติ

คุณหญิง แส บัรสีราธิการ เป็นบุตรคนใหญ่
ของนายชุกหล หิรัญจินดา กับคุณนายจันทร์
เกิดที่บ้านบางพล อำเภอบางพล (บัดนี้รวมเป็น
อำเภอบางกอกน้อย) จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่ ๕
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๔ มีพี่น้อง ๔ คนด้วยกันคือ

๑. คุณหญิง แส บัรสีราธิการ
๒. คุณหญิง อาณาไพโรภพ (สงวน)
๓. เรือเอก หลวงหิรัญบรรณสิทธิ์ (แดง)
(ถึงแก่กรรมแล้ว)

๔. นางสาว เนรมิตรไพชยนต์

คุณหญิง แส บัรสีราธิการ ได้ทำการสมรส
กับ พระยาบัรสีราธิการ (ไ้ กนิษฐรัตน์) เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๕ มีบุตรธิดาด้วยเจ้าคุณสามี่รวม ๔ คน
ด้วยกันคือ

(๑๒)

๑. คุณหญิง มุนี มหาสันตนะ เวชยันตรัง
สถัญญ์ (การะกา) ต.จ.

๒. นายวัชร กนิษฐรัต

๓. นางเอจจิต ชัยประภา

๔. นางสาว อุณเรือน กนิษฐรัต

คุณหญิง แส บัรสาธิการ อยู่ในเกณฑ์
เป็นภริยาที่ดี และเข้มแข็งมาก คือเมื่อเจ้าคุณ
สามียังมีชีวิต และต้องโยกย้ายหน้าที่ราชการ
บ่อยๆ เช่น ไปเป็นนายอำเภอข้าง เป็นปลัดจังหวัด
ข้าง และเป็นผู้อำนวยการจังหวัดข้าง ตำแหน่ง
จะหลายหนหลายครั้ง เธอได้ติดตามเจ้าคุณ
สามีไปในทุกหนทุกแห่ง โดยไม่กังวลหรือออก
ปากบ่นในการที่ต้องข้ามเขาข้ามทะเลเลย เพราะ
ทางสมัยนั้นล้วนยังเป็นทางทรงกันดาร หาใช่เป็น
ทางสะดวกอย่างที่เราเห็นกันทุกวันนี้ไม่ นอกจาก
นั้นเธอ ยัง เป็นผู้รู้จักวางตน ให้ เป็นที่รักชอบของ

(๑๓)

บรรดาภริยาข้าราชการในบังคับบัญชาของเจ้า
คุณสามี่ อันนั้นว่าเป็นการช่วยเจ้าคุณสามี่ในทาง
ปกครองด้วย

ในทางสุขภาพนั้น เธอได้ป่วยกระเสาะกระ
แสะ เป็นโรคไตพิการมาช้านาน คือตั้งแต่เจ้า
คุณสามี่ยังมีชีวิตอยู่ด้วยซ้ำไป แต่ด้วยเหตุที่เธอ
รักชาติ รัก และเป็นคนมีจิตใจว่าเร่งเบิกบานเสมอ
เธอจึงมีอายุยืนมาได้จนถึงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๕๗ อันเป็นเวลาภายหลังเจ้าคุณสามี่
อันิจกรรมถึง ๑๘ ปี

คุณหญิง แส บวรสาริกการ เป็นคนอารมณ์
ดี ไม่ถือเนื้อถือตัวทงชอบสนทน ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า
สิ่งเหล่านี้เอง อาจเป็นต้นเหตุช่วยให้เธอมีอายุยืน
และเป็นทรภะนบถของบรรดาญาติพี่น้อง นอก
จากนั้น ในชนปลายแห่งชีวิต เธอยังเข้าวัดฟัง
ธรรมเป็นอาจิณอีกด้วย เราทุกคนย่อมทราบเป็น
อย่างที่ว่า ความตายเป็นสิ่งทีทุกคนจะหลีกเลี่ยง

(୧୬)

มีได้ แม่กระนั้นเมื่อคุณหญิงแสด บรื้สราธิการตั้
ค่นยลง บัตรฐิตาและญาตริวมท่งตัวข้าพเจ้าด้วย
กอดท้จะอาลัยอาวรณ์ในท่นผู้ตายหาได้ไม่ ท่งน
เพราะความหลังของเธอนั่นเอง ท้ตรงตรวจิตใจ
ของเรา

เพราะฉะนั้น ในคราวมาปณิกิจตามประเพณี
ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งเจ้าภาพกิดพิมพ์หนังสือที่อา
อำนวยการประโยชน์แก่ผู้ได้รับอ่าน ตามอารมณ์ของ
ผู้ปกครองเจตนาเป็นมิตรพลดีด้วยนี้ ขอคุณลบุญราศี
ที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมาแล้วทั้งปวง จงบันดาล
ให้ดวงวิญญานของ คุณหญิง แส บวรวิจิตร
ประสบแต่ความสุขขลังในสัมปรายภพ เทอญ

พลตรี พระยาอานภาพ ไตรภพ

๕๘/๘ ขอยเกษม เมธินเวคิน พระนคร

๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

	หน้า
๑. ต้นกำเนิดของราชวงศ์สุโขทัย	๑
๒. ulythการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น)	๓๐
๓. วัคัรชุม จัหวักสุโขทัย	๑๐๔
๔. ชัยควรรคิเกียวกักรงสุโขทัย	๑๑๕

สำนักหอสมุด

ต้นเดิมของราชวงศ์สุโขทัย

บุศรี ศาสติสังกราม

แปลจากเรื่อง

The Origins of The Sukhodaya Dynasty

ของ ศาสตราจารย์ บอช เซเดส์^(๑)

(คัดจากวารสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๓)

ราชวงศ์ซึ่งขึ้นครองกรุงสุโขทัยและกรุงศรี-
สัชนาลัยที่ตอนบนของแม่น้ำยมในระหว่างระยะ
หนึ่งของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จนถึงปลายพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๙ นั้น เป็นราชวงศ์แรกในประวัติศาสตร์ไทย

(๑) Sir J. Crosby ได้แปลบทความนี้จากภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาอังกฤษ บทความภาษาฝรั่งเศสนี้ได้แสดงแก่การประชุมร่วมของ The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, Société Asiatique และ American Oriental Society และตีพิมพ์ลงใน Journal Asiatique (เดือนธันวาคม—มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓)

สยาม มีสิทธิถึงสองประการที่จะเรียกได้เช่นนั้น
 ประการหนึ่งเพราะถิ่นฐานของราชวงศ์นั้นอยู่ในดิน
 แดนที่บรรดาชาวต่างประเทศได้ขนานนามว่า
 “สยาม” (เขมรเรียกว่า เขียม จีนเรียกว่า
 เสียน ฯลฯ) ประการที่ ๒ ก็ราชวงศ์นั้นแหละที่ได้
 ทางการเพื่อสถาปนาราชอาณาจักรสยามที่แท้จริง
 โดยการปลดปล่อย บรรดา รัฐไทยย่อย ๆ ให้หลุด
 พ้นจากแอกเขมร และโดยการรบพุ่งได้ชัยชนะ
 ขยายอาณาเขตออกไปทีละน้อย ๆ จนจดคาบสมุท
 รมลายู บทบาทของราชวงศ์นั้นในด้านประวัติของ
 ศิลปะ และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ใน แหลงม อินโดจีนนั้น
 ก็มีได้ ค่อยความสำคัญไปกว่าบทบาททางด้าน
 การเมืองเลย นั่นคือการได้รับมรดกตกทอดสืบ
 ต่อจากราชอาณาจักรเขมรซึ่งส่วนหนึ่งของการล่ม
 จมนั้นเนื่องจากการรุกรานของราชวงศ์นั้น ราชวงศ์
 นั้นยังได้ถ่ายทอดแบบอย่างรูปศิลปะ และสถาปัตยกรรม

แบบเขมรอย่างมากมายให้แก่กรุงศรีอยุธยา ซึ่ง
ยังคงปรากฏอยู่ในประเทศไทยจนทุกวันนี้

ดังนั้น การศึกษาคุณค่าเกี่ยวกับราชวงศ์
สำหรับประวัติศาสตร์ของแหลมอินโดจีน จึงเป็น
สิ่งพึงสนใจอย่างยิ่ง หลักฐานต่าง ๆ เพื่อการศึกษา
คุณค่ามรดกคือ หลักจารึกพนมเมือง หนังสือประวัติ
ศาสตร์ภาษาบาลีบางเล่มที่เขียนขึ้นเมื่อกลางพุทธ
ศตวรรษที่ ๒๑ นิยายต่างๆที่มีอยู่ในหนังสือภาษา
ไทยชื่อ “พงศาวดารเหนือ” และสิ่งสุดท้ายก็คือ
พงศาวดารจีน

ศาสตราจารย์ ล. ฟิโนต์ได้กล่าวถึงลักษณะ
สำคัญ ๆ ของหลักจารึกไทยโบราณไว้ด้วยถ้อยคำ
ที่คมเชียว (ใน Bulletin de l'Ecole Française
d'Extrême เล่ม ๑๖ ตอน ๓ หน้า ๒๓) “จารึก
โบราณของไทยมีสิ่งที่น่าสนใจในแง่ประวัติศาสตร์
มากมาย ไม่เฉพาะแต่สิ่งที่น่าสนใจทั่วไปอันเนื่อง
มาจากบรรดาเอกสารที่เชื่อถือได้นั้นหาได้ยาก

อย่างยิ่ง และจากการบอกเล่าที่มิใช่เพียงพอ
 แต่เนื่องจากยังมีเรื่องราวอันเป็นรายละเอียดอีก
 มากมายที่ผิดแผกไปจากเนื้อความที่ควรจะเป็น
 เป็นข้อค้อย่างยิ่งที่บรรดากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย
 มิได้มุ่งหมายที่จะ “ตรัสสั่งอย่างห้วนๆ” แต่
 ทรงพอพระทัยที่จะตรัสถึงเรื่องราวของพระองค์เอง
 สรรเสริญเป็นยอพระองค์เองอย่างยืดยาว และ
 แทนที่จะครอบคลุมนพระองค์เองด้วยคำพจน์ათ่อม
 ท่งทนาเขอระอาเหมือนบรรดาพระเจ้าแผ่นดินของ
 ประเทศกัมพูชา กษัตริย์กรุงสุโขทัยทรงโปรดเล่า
 เรื่องราวรายละเอียดที่ถูกต้องตามความเป็นจริง”
 จารึกที่โคตพมพัวแล้วจนปัจจุบันนี้(๑) บอกให้

(๑) ในหนังสือ Mission Pavie, Etudes diverses,
 เล่ม ๒—Fournereau; Le Siam ancien.—Bradley; The
 oldest known writing in Siamese (ใน Journal Siam
 Society, เล่ม ๖ ตอน ๑ ค.ศ. ๑๙๐๕) —Coedès; Docu-
 ments sur la dynastie de Sukhodaya (ใน B.E.F.E.O.
 เล่ม ๑๗ ตอน ๒)

ทราบถึง การที่ อาณาจักรสุโขทัย ได้จัด ตั้งขึ้น แล้ว
และความเจริญรุ่งเรืองที่มีอยู่อย่างพร้อมมูล แต่
จากรึกเหล่านั้นไม่บอกอะไรให้เราทราบเลย ในแง่
ต้นเดิมของราชอาณาจักรหรือในแง่บุคคลลักษณะ
ของพระเจ้าศรีอินทราทิตย์ ซึ่ง ดูเหมือนว่า จะทรง
เป็นผลสถาปนาราชวงศ์ขึ้น

หนังสือประวัติศาสตร์ ภาษาบาลี ที่แต่งขึ้น ที่
เมืองเชียงใหม่เมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่ง
สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าทรงพระราชนิพนธ์ให้
เห็น ความสำคัญ เป็น พระองค์แรก^(๑) และซึ่ง
ข้าพเจ้าได้แปลไว้แล้วนั้น^(๒) เป็นต้นฉบับที่ให้การ
การลำดับราชวงศ์ บางตอนไป ตรงกันกับ เรื่องราว
ในจารึก และได้เปิดเผยข้อความโดยละเอียดที่น่า
สนใจเกี่ยวกับความลุ่มหลงของราชอาณาจักร ยิ่ง

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา กับคำอธิบาย
ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

(๒) ใน B.E.F.E.O. เล่ม ๑๑ ตอน ๒

กว่านั้น คำว่า เหล่านี้ ยัง แสดง ให้ ทราบ เป็น พิเศษ
เกี่ยวกับรูปเดิม ของนิยายปรัมปรา เรื่องพระร่วง พน
เมืองทั้งหลาย

นิยายเรื่องนี้ยังมีอยู่ใน “พงศาวดารเหนือ”
ปรากฏว่าเป็นเรื่อง สืบค้น เกี่ยวกับ ความ ทรงจำ ถึง
กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยหลายองค์ เป็นความจริงที่
น่าประหลาดที่ว่า หนังสือเล่มนี้ไม่มีคุณค่าทางประ-
วัติศาสตร์มากมายอย่างไรเลย กลับเป็นหนังสือ
เพียง เล่มเดียวเท่านั้น ซึ่ง กล่าว ถึง เหตุ การณ์ ที่
สำคัญ อย่าง เยี่ยม ยอด อย่างหนึ่ง สำหรับ ประวัติ-
ศาสตร์ของไทย เหตุการณ์นั้นคือ การหลีกหนี
จากการครอบครองของประเทศกัมพูชา

หนังสือภาษาจีนหลายเล่ม ซึ่งศาสตราจารย์
ย. เปลลิโด้ แปลนั้น^(๑) โดยมากกล่าวถึงแต่

(๑) ใน B.E.F.E.O. เล่ม ๔ หน้า ๒๔๐ พระเจ้านั่น
อักษร (สุดใจ) ได้แปลหนังสือชุดนี้ด้วยกันแล้วสามเล่ม
พระยาดำรงราชานุภาพ และพระองค์ท่านก็ได้ทรงอ้างถึงบท
ความนี้ ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาฯ
ข้างต้น

เพียงคณะทูตต่าง ๆ และไม่ปรากฏข้อความใดอัน
กล่าวถึงเค้าเดิมของอาณาจักรสุโขทัยเลย

จากการ แสวง ถึง ราย การ เอกสาร อย่าง
คร่าว ๆ ที่ได้ใช้ประโยชน์จนถึงปัจจุบันมาข้าง
ต้นนั้น จะเห็นได้ว่าราชวงศ์สุโขทัยได้ก้าวเข้าสู่
ประวัติศาสตร์อย่างค่อนข้างจะกระตือรือร้น ทั้งที่
มาตอนเริ่มแรก ของราชวงศ์ ก็ยังคง คลุมเคลือ ลึก
ลึบอยู่ จุดประสงค์ของการเขียนเรื่องนี้ขึ้นก็เพื่อจะ
เปิดเผยเอกสารฉบับหนึ่งซึ่งช่วยขบปัญหาอันให้
กระจ่างขึ้น

เอกสารที่จะกล่าวถึงนี้ คือจารึกจากสุโขทัย
ซึ่งนายฟูเนอโร ได้กล่าวถึงไว้แล้ว และ หลวงพ่อ
สมบัติก็ได้พิจารณาไว้บ้างตอน (ใน Siam Ancien
เล่ม ๒ หน้า ๓๕) แต่ข้อความทั้งหมดซึ่งเขาพา
กำลังจะเอ่ยถึง หลวงพ่อสมบัติ ละทิ้ง เสียสิ้นเชิง
และเพราะฉะนั้นก็อาจจะ ถือ ได้เสมือนว่า เป็น ของ
ใหม่ นายฟูเนอโรแถลงไว้ว่าหลักจารึกซึ่งมีข้อ

ความนจาริกย้อนกลับมาจากวัดศรีชุม แต่คำ
 แฉกที่ท่านฝันแสดงถึงดินแดนเดิมของบรรดาจาริก
 นั้นโดยทั่วไป เป็นที่น่าสงสัยเป็นอย่างยิ่ง หลัก
 จาริกหลักนี้ได้นำมาเก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่ง
 ชาติกรุงเทพฯ และถือกันว่าได้นำจากวัดมหา
 ธาตุที่สุโขทัย ข้อความน่าจะเป็นความจริงมาก
 เพราะว่าหลักจาริกหลักนี้ซึ่งมีข้อความนับได้ไม่น้อย
 กว่า ๒๐๐ บรรทัดนั้น คงจะเป็น “จาริกซึ่งมีข้อ
 ความละเอียดคงอยู่หน้าพระวิหารใหญ่ที่สุโขทัย”
 ดังกล่าวไว้ในหลักจาริก พ.ศ. ๑๕๐๐ ซึ่งเรียกกัน
 ว่าจาริกหลัก “นครชุม” (คือจาริกด้านที่ ๒
 บรรทัดที่ ๔๗) (ใน Journal Siam Society เล่ม
 ๑๓ ตอน ๓ หน้า ๑๕) แต่ว่าที่มานั้นแท้จริง
 ของจาริกหลักนี้ก็เป็นแต่เพียง ความสำคัญขึ้นรอง
 และความไม่แน่นอนซึ่งมีอยู่ในแง่ที่จะไม่ทำให้สิ่ง
 ที่น่าสนใจในจาริกหลักนี้ลดน้อยลงไปได้เลย ข้อ
 ความในจาริกนั้นไม่บังวันเวลาเลย อย่างน้อยที่สุด

ก็คือในส่วนที่เรายังคงเก็บรักษาไว้ได้ ถ้าสมมติ
 ว่าจารึกหลักนี้เป็นหลักที่จารึกหลักนครชุมกล่าว
 อ้างถึง ศักราชของหลักนี้จะเทียบ พ.ศ. ๑๕๐๐
 ไปไม่ได้ ตามความจริงจารึกหลักนี้คงจะจารึก
 ในรัชกาลพระโอรสผู้สืบราชย์ต่อจากพระเจ้าราม-
 คำแหง คือพระเจ้าเลอไทย ผู้ทรงเป็นกษัตริย์
 กรุงสุโขทัย ที่มีพระนามย่อถึง เป็นองค์สุดท้ายใน
 จารึกหลักนี้ก็จะเห็นต่อไป ข้อความตอนต้นและ
 ตอนสุดท้ายที่ขาดหายไปจากจารึกนี้ ทำให้เราไม่
 สามารถที่จะทราบถึงโอกาส ในการที่ข้อความนี้ได้
 รับการแต่งขึ้นและจารึกอย่างชัดแจ้ง บุคคล
 สำคัญในจารึกเป็นพระเถระสำคัญของคณะหนึ่งนาม
 ว่า “สมเด็จ พระมหาเถระ ศรีสรีธรราชูปทุมม
 ศีรรัตนลังกาทิยมหาสัณเฑาะ” ผู้เป็นหลาน
 ของเจ้าเลอไทยองค์หนึ่งซึ่งทรงนามว่า พ่อขุนผา
 เมือง ชีวประวัติและงานทางพระศาสนาของพระ
 มหาเถระ องค์นี้ได้รับการจารึกอธิบายลงไว้โดย

ละเอียดแจ่มแจ้งมาก มักเป็นข้อความที่สละสลวย
 และให้ประโยชน์ทางความรู้มาก แต่เมื่อข้าพเจ้า
 ตั้งใจจะตีพิมพ์ข้อความจารึกทั้งหมดในหลักนลงใน
 “ประชุมจารึกไทย” ซึ่งขณะนั้นข้าพเจ้าทำอยู่ ใน
 หนังสือนั้นข้าพเจ้าจะพิจารณาแต่เพียงข้อความบทสั้น ๆ
 ข้อความเหล่านั้น มีความสำคัญ เป็นพิเศษแก่ประวัติ
 ของราชวงศ์สุโขทัย แต่เป็นการเคราะห์ร้ายว่า
 สภาพของข้อความที่ได้ออกทอดมาถึงเรา เป็น
 เหมือน การ สันนิษฐาน กฎที่มีอยู่ ทั้งคำ สลับ แฉ่ง ต่อ
 การศึกษาพิจารณาอักษรโบราณ คือว่าสำหรับ
 จารึกที่แตกหักไปบางส่วนนั้น ข้อความตอนสำคัญ
 ที่สุด คือวันเวลา ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์
 ฯลฯ) นั้นเป็นส่วนที่มีกะจำรตศูนย์หายไป

ตัวอักษร ซึ่งยังคงเหลืออยู่ เพียงช่วยให้เรา
 สามารถเดาความหมายทั่ว ๆ ไปใน ๒๐ บรรทัด
 แรกได้อย่างขาด ๆ เกิน ๆ ข้อแรกที่อ่านออกได้
 เป็นชื่อของมหาเถระ ศรีสวัสดิ์ราชูปทุมณี (บรร-

๓) ขั้วความต่อมาจะเหมือนจะกล่าวย้อนหลัง
 ไปหลายชั้นคน หลังจากกล่าวชื่อเมืองฉอด (ซึ่ง
 เป็นที่รู้จักกันดีจากจารึกของชนรามคำแหง) และ
 ในที่สุดกล่าวถึง การสร้าง เมืองอื่น ๆ อีก ๒ เมือง
 “เมืองหนึ่งชื่อว่าสุโขทัย และอีกเมืองหนึ่งชื่อศรี
 (สัชนาลัย)” (บรรพตที่ ๗) ต่อไปอีกเล็กน้อย
 จะกล่าวถึง อาณาเขต ของ รัฐ หรือ ราช-
 อาณาจักร (บรรพตที่ ๑๑-๑๓) “ทางทิศตะวัน
 ตกเฉียงใต้จดเมืองฉอด.....ทางทิศตะวันตก
 เฉียงเหนือจดเมืองเขียงแสน พระยา.....
 ทางทิศเหนือจด.....”(๑) บรรพตที่ ๑๔
 ถึง ๒๐ เกือบอ่านไม่ออกเลย บรรพตที่ ๒๐ ขั้ว
 ความค่อยกระ้างขึ้น และจากบรรพตที่ ๒๔ ต่อๆ
 ไปนั้น ส่วนที่ขาดหายไปก็ไม่ได้มีความสำคัญ

---

(๑) ถ้อยคำเหล่านี้แปลถอดออกมาจากต้นฉบับภาษา
 อังกฤษ ไม่ตรงตามคำจารึกภาษาไทย

ณ บรรพทิศที่ ๒๐ เป็นการกล่าวบุคคล ๒ คน
ซึ่งจะเป็นผู้มีส่วนสำคัญ ต่อการสถาปนาราชวงศ์
สุโขทัย คือพ่อขุนบางกลางท่าว และพ่อขุนผา
เมือง เจ้าเมืองราด

นำเสียดายที่สถานที่ตั้งของเมืองราคนั้น ไม่
รู้จักกัน เท่าที่จะพบถึงใต้ทั้งหมดคือเป็นเมืองหนึ่ง
ของอาณาจักรสุโขทัยใน พ.ศ. ๑๙๐๒ และคงตั้ง
อยู่ทางทิศตะวันออก ชื่อนี้ปรากฏอยู่อีกในหลัก
จารึกที่ยังไม่โคตพิมพ์ หลักนี้จารึกใน พ.ศ. ๑๙๐๒
(หรือหลังจากนั้นเล็กน้อย) เราอ่านได้จากหลัก
ว่าในโอกาสงานพิธีฉลองทางพุทธศาสนา พระเจ้า
เลอไทยทรงนำหน้าขบวนแห่ ประกอบด้วยประชา
ราชบุตรชาวเมืองสระหลวง สองแคว (พิษณุโลก)
ปกยมพระยาง (นครสวรรค์) ชากังราว สุพรรณ
นครพระชุม (กำแพงเพชร) เมืองพาน (อยู่ห่าง
จาก กรุง สุโขทัย ไปทาง ทิศ ตะวันตกเฉียงใต้ไม่กี่

กิโลเมตร^(๑) เมืองราช เมืองสระคา เมือง
ลมบาบาย

เมือง สก ท้าย ๒ เมือง นม กล่าวถึง ใน หลัก
จารึกของชนรามคำแหงว่า เป็นเมืองทางตะวันออก
ของราชอาณาจักร เมืองราชซึ่งมีชื่อชนที่
ก่อน ๒ เมืองนี้ตามรายชื่อข้างบน อาจจะตั้งอยู่ใน
ถิ่นเดียวกัน

พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราช ซึ่งถึงแม่ชื้อจะ
ลกลบ อยุ่ข้าง ก็เป็นพวกเดียวกัน กับหลาย ช่อ อัน
ทราบแล้วจากข้อความในจารึก คือ เจ้าเมือง
(ผู้ครองนคร) บาลเมือง (ผู้ปกครองนคร) พ่อ
ขุนผาเมือง ๒๕ เป็น ๒ ของ มหาเถระ ศิริ สรรพราช
เจ้าเมือง สำหรับพ่อขุนบางกลางท่าวนั้น ขอให้
เรา ซึ่งกล่าว สกเล็กน้อย และบอกเสีย ๒๕ ท้าวว่า ท่าน
เป็นชนที่รื้อนทราทิตย์ในกาลต่อมา และเป็นพระ
บิดาของชนรามคำแหง นเป็นภาวะการเผด็จทำให้

มีเหตุการณ์ปรากฏขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔
 จึงจะกล่าวต่อไป เมื่อใดที่รายล้อมหน้าแล้วเช่นนั้น
 ต่อไปในก่อก่อข้อความในจารึก

“แต่ก่อนพ่อขุนบางกลางท่าว.....เมือง
 บางยาง ทำ.....กองทัพของ
 พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองวาท พ่อขุนผาเมืองแบ่ง
 .....พ่อขุนบางกลางท่าว เข้าครอง
 เมืองศรีสังขาลย์.....พ่อขุนผาเมือง เจ้า
 เมืองวาท นำกองทัพ.....บางขลัง.....
 มอบการปกครองบางขลังแก่พ่อขุนผาเมือง ต่อมา
 พ่อขุนผาเมือง ยกทัพมา เมื่อเมืองวาทกำลังรุ่งเรือง
 .....ศรีสังขาลย์สุโขทัย ขอมผู้กล้า
 หาญ (ชื่อ) ไชยญลัมพ รบ.....”
 (บรรพที่ที่ ๒๐—๒๓)

ณ ที่นี้ จากข้อความที่ไม่ครบบริบูรณ์อย่าง
 นำเสียดายนักยังหาอ่านเข้าใจได้ ว่ามีข้อความ
 เกี่ยวแก่พ่อขุนผาเมืองยกทัพ และมีผู้แสดงคน

ใหม่เข้ามาสู่ฉากเหตุการณ์คือ โขโลญลำพง ขอม
 ผู้กล้าหาญ ชื่อนี้สำคัญมาก เราต้องเข้าใจ
 ของกษัตริย์พวกรามเยม คำว่า “ขอม” ในภาษา
 ไทยที่กวนนุกเท่ากับ “เขมร” — “เขมร” (Khmer)
 รากที่มาของคำว่า ขอม นั้นไม่แจ่มแจ้ง และเรา
 อาจก็ถูกในการสงสัยการแปลคำนี้ว่า “เขมร”
 ถ้าข้อความในจารึกที่กำลังพิจารณาอยู่นี้ ไม่ขัด
 ความสงสัยทั้งปวงในแง่ นี้ คือในการกล่าวขวัญถึง
 สิ่งก่อสร้าง ซึ่งสร้างขึ้นด้วยความพยายามของพระ
 มหาเอศวงศรัทธาธรรมพมณี ข้อความในจารึก
 กล่าวว่าสิ่งก่อสร้างนี้ซึ่งเรียกว่าพระมหาธาตุหลวง
 นั้น พวกขอมเรียกว่า พระธม คำว่าพระธมเป็น
 คำเขมรแท้ และดังนั้นจึงไม่มีข้อสงสัยอย่างใดที่
 ว่าในข้อความในจารึกนี้ ขอมก็คือ คำเดียวกับเขมร
 นอกจากนั้น ตำแหน่งโขโลญ ที่บุคคลผู้เข้ามาโจมตี
 เมืองราด ดำรงอยู่ ยัง เป็นที่รู้จักกันดี ในศิลาจารึก

เขมร ซึ่งหมายถึง ข้าราชการ ผู้น้อย โดยทั่วไป เป็น
ทหาร

ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า ทั่วราชอาณาจักร
ถ้าพวงมโหรีผู้กล้าหาญนั้นเป็นผู้แทนของประเทศก็มี
พวง และถ้าเราเห็นเขาเข้ามาที่เมืองราช ๓ วัน
ก็ น่าจะต้อง เป็นเพราะ การ เคลื่อนไหว ของ ประมุข
ชาวไทย ๒ ท่านนั้น เริ่มก่อให้เกิดความกังวลใจแก่
ราชอาณาจักรเขมร ข้อความที่จะเห็นต่อไป
เป็นเรื่องราว ที่หลกจารึก บันทึกให้ทราบต่อไปถึง
การบรรจบระหว่างไทยกับเขมร

“แล้วพ่อขุนบางกลางท่าวไป.....
กองทัพของพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราช.....
นำทหารเข้าสมทบกัน พ่อขุนบางกลางท่าวกับพ่อ
ขุนผาเมืองชนช้าง.....พญาประชุมกัน
.....เพอชนชนหวช้างเคียวกัน เมื่อ
ตรวจดูเหตุการณ์เสร็จแล้ว พ่อขุนบางกลางท่าว
และโกลนผู้กล้าหาญเข้าสู้กัน พ่อขุน

บางกลางท่าวส่งไปเตือนพ่อขุนผาเมือง พ่อขุนผาเมือง ..... ไชยญล้าพง ขอมผู้กล้าหาญ ฝ่ายแพ้อย่างราบคาบ” (บรรทัดที่ ๒๓--๒๗)

ทั้ง ๆ ที่มีความซำคั่นอย่างน่าเสียดาย เนื้อความตอนนัยยังแจ่มแจ้งชัดเจนพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับผลชนศึกท้าย ชาวเขมรซึ่งครอบครองเมืองสุโขทัยอยู่หรือน้อยที่สุดกักกันถนนที่เข้าสู่เมืองสุโขทัยไว้ต้องเกล็ดหินไป และข้อความในจารึกก็มีต่อมาว่า

“แล้วพ่อขุนผาเมืองก็เข้าเมืองสุโขทัยได้ ท่านมอญการปกครองเมืองให้แก่พ่อขุนบางกลางท่าว แต่พ่อขุนบางกลางท่าวไม่กล้าเข้า (เมืองสุโขทัย) ด้วยยังเกรงใจเพื่อนของท่านอยู่ พ่อขุนผาเมืองจึงถอนทัพออก และแล้วพ่อขุนบางกลางท่าวก็เข้าเมือง” (บรรทัดที่ ๒๗--๓๕)

เหตุการณ์เลกนอยทเลาฆานเป็นคุณลักษณะ
เฉพาะคำว่า “เกรง” ซึ่งชาวเขาแปลเป็นเกรงใจ
อาจจะแปลให้ตรงกับคำว่า “กลัว” ก็ได้เหมือนกัน
ดูเหมือนว่า จากความรู้สึกที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น
ด้วยความกลัวหรือด้วยความเคารพ ขุนบางกลาง
ท่าวยังคงยืนยันกรานที่จะให้กองทัพของสหายของตน
ขอยกออกจากเมืองเสีย ก่อนที่ตน จะเข้าครอง เมือง
สุโขทัย ไม่มีข้อสงสัยเลยเลยว่าต้องมีเหตุผลอย่างใด
สำหรับความระมัดระวังอันนี้ และข้อความที่คิด
มาลงไว้นี้ก็เต็มไปด้วยความหมายนั้น ภายหลัง
การเข้าเมืองสุโขทัยของพ่อขุนบางกลางท่าว ก็ได้
มีการ อภิเษก ของ พ่อขุน บางกลางท่าว โดย พ่อขุน
ผาเมือง

“หลังจากนั้น พ่อขุนผาเมืองได้อภิเษกพ่อ
ขุนบางกลางท่าวเป็นเจ้าเมืองสุโขทัย และให้นาม
ของตนเองแก่สหายของตน นามนั้นคือ ศิวินทร-

ปตินทราทิตย พรหมด้วยตำแหน่ง กมรเต็งอัน
ผาเมือง” (บรรพคต ๒๕-๓๐)

ข้อความข้างบนนี้เท่ากับกล่าวว่า พ่อขุนบาง
กลางท่าวเมื่อขึ้นครองเป็นกษัตริย์สุโขทัย ได้รับ
พระนามว่า กมรเต็งอันผาเมืองศรีอินทราปตินทรา-
ทิตย ทำไมพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดจึงให้ทิน-
นามของตนเองแก่สหายเช่นนั้น และอาศัยอำนาจ
อันใดจึงได้ทำได้ ข้อความในจารึกได้อธิบายสิ่งนี้
ให้เราทราบในทันทีต่อมาว่า

“แต่ก่อน เหวะเจ้าเมืองศรีโสธรปุระได้
มอขพระธิดามีนามว่า นางสีขรมหาเทวี พระแสง
ขรรค์ไชยศรี และตำแหน่งยศที่เหมือนกับตนเอง
ตนเองให้แก่พ่อขุนผาเมือง พ่อขุนบางกลางท่าวได้
รับนามว่า ศรีอินทราปตินทราทิตย เพราะว่าพ่อ
ขุนผาเมือง เอาชื่อของตนเอง กลับยกให้แก่สหาย
ของตน.....แห่งเมืองสุโขทัย เรื่องเป็นดังนี้”
(บรรพคต ๓๑-๓๓)

ลักษณะคำอธิบายยังอยู่ข้าง แต่ความ
หมายก็แจ่มแจ้งพอ บ่งว่าดินนามกมรตั้งอันครี
อินทรีปตินทราทิตย ที่พอชนผาเมือง ให้แก่พอชน
บางกลางท่าวนั้น เป็นตำแหน่งที่บุคคลคนหนึ่งภาย
ไต้นามว่า เทวะ (ผีฟ้า) เจ้าเมืองศรีโสธรประ
ไทได้เคยมอบให้แก่พอชนผาเมืองมาก่อน ปัญหา
คือว่าเราจะสามารถชตัวท่านผืนใดหรือไม่

ในเอกสารสมัยขัณฑ์บนทางเขมรและทาง
ไทย คำว่าศรีโสธรประ ปรากฏเป็นนามส่วนหนึ่ง
ของนามทางวรรณคดี ที่เรียกชื่ออาณาจักร (หรือ
ราชธานี) ของเขมร ในพงศาวดารเขมรมีเรื่อง
ว่า เมื่อพระเจ้าโปญา ยัต (Ponā Yat) ทรงสร้าง
เมืองพนมเปญขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๔๐ ได้ขั้รทาน
ชื่อเมืองว่า “ จตมมุข มังคล สกลกัมพูชาติปติ
ศรีโสธร ปวร อินทปัตตปุรี ราชูราชสีมา มหา
นคร ” บันทึกจดหมายเหตุของเขมรส่วนหนึ่งที่
แปลออกเป็นภาษาไทย (ตีพิมพ์ในประชุมพงศาว-

การภาค ๔) ซึ่งข้าพเจ้าได้แนะนำให้คนสนใจอยู่เสมอ
เร็วขึ้น (ใน B.E.F.E.-O. เล่ม ๑๘ ตอน ๕
หน้า ๒๔) กล่าวว่า พระเจ้ามหานิพพาน กษัตริย์
ที่เราเรียกเป็นองค์แรกของเขมรยุคใหม่ ครอง
ราชสมบัติ ณ กรุงศรีโสธรราชธานี ในสมัย
ปัจจุบันมักสกดชอเมืองกันว่า สิริ สันทร (ไซร
สันทร) แต่รูปคำ ศรีโสธรก็เป็นคำเดียวกับนั้น
ที่อาจแสดงได้ว่าเป็นคำที่ใช้กันมาในสมัยก่อน

นามข้างบนนี้ทำให้ข้าพเจ้าฉงนมานาน ข้าพ
เจ้าได้พยายาม มาเรื่อย ๆ ที่จะแก้ไขให้กลับเข้ารูป
“สิริธร” (ใน B.E.F.E.-O. เล่ม ๑๓ ตอน ๖
หน้า ๕) และ “สิริสันทร” (เล่ม ๑๘ ตอน
๕ หน้า ๒๔) แต่ความพยายามที่จะแก้ไขเป็น
คำหนึ่งคำใดก็ไม่เห็นทพอใจ เมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้า
ได้พบคุณแจ้ไขปริศนาอันนี้ได้โดยบังเอิญในขณะ
ที่กำลังตรวจสำเนาพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดิน
เขมรที่มไปยังพระเจ้าแผ่นดินญี่ปุ่น ระหว่าง

พุทธศตวรรษที่ ๒๒ ในบรรดาเอกสารที่ส่งออกไป
จากศาลเขมรนั้น เรียบนามประเทศกัมพูชาว่า
“กัมพูชาธิปไตย ศรียโคตร พระมหานคร อินท-
ปรัสถ รัตตราชธานี” คำสกคอย่างนี้แสดงให้
เห็นว่าคำศรีโคตรปุระนั้น ก็คือคำที่เพี้ยนมาจาก
คำศรียโคตรปุระ อันเป็นชื่อเก่าของนครธมใน
สมัยจารึกนั้นเอง การหายไปของคำ “ยะ”
อธิบายได้ง่าย ๆ คือ ในอักษรเขมรคำ “ยะ” ที่
ควบอยู่มักจะเต็มลงข้างหลังสระ “อ” และหลัง
สระผสม “อีย” หรือ “เอีย” ดังนั้น คำศรี-
ยโคตรปุระ จึงกลายเป็น ศรีอ-โคตรปุระ, ศรี-
โคตรปุระได้โดยง่าย การที่คำแบบสุกทำขึ้นใน
จารึกจากสโขทัยนั้น จึงน่าจะพิสูจน์ว่าการเปลี่ยน
แปลงไปนั้นมีมาแต่ครั้งโบราณ

ถึงแม้ว่าจะไม่ยอมรับการอธิบายนาม ศรี
โคตรปุระว่าเป็นการลดทอน ก็คงเห็นที่แน่นอน

ว่าคำนี้เป็น คำที่ขบถ ถึงประ เเทศกัม พุชาโดย เฉพาะ
 ตั้งณเจ้าเมืองแห่ง ศรีโสธรปุระ ก็มีไชโยรอน
 นอกจากพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา คำที่เรียกยกย่อง
 พระองค์ว่า “เทวะ” นั้นก็ไม่จำเป็นต้องทำให้เรา
 ประหลาดใจ เพราะว่าเป็นที่รู้จักกันว่าบรรดาพระ-
 เจ้าแผ่นดินกัมพูชาโบราณ ทรงเดิม คำว่า “เทวะ”
 แก่พระนามของพระองค์ เมื่อเวลาที่ยังทรงพระ
 ชนม์อยู่ ในการกล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา
 ประทานยศตำแหน่งที่คล้ายกัน (หรือเท่ากัน) ของ
 พระองค์เองแก่พ่อขุนผาเมือง ข้อความในจารึก
 ก็ไม่ได้กล่าวเกินความจริงนัก เพราะว่ายศของกรม
 ตั้งอันเป็นยศที่สูงมากยศหนึ่ง ตำแหน่งพระเจ้า
 แผ่นดินทรงใช้เอง และตามธรรมเนียมก็มีคำนำ
 หน้าว่า “พระบาท” ซึ่งองค์พระมหากษัตริย์ทรงมี
 สิทธิใช้ได้แต่ผู้เดียว

ดังนั้นการหาตัวพระราชาแห่งเมือง ศรีโสธร
 บุรุษเป็นอันสิ้นสุดลง และก็ไม่ใช่เป็นการขยาย

ความหมายของ บท ความที่ พระองค์ต้อง ถูกล่าว่า
 ขวัญถึงมากเกินไ้ หากเราจะค้นหาในนั้นถึง
 การแสดงถึงเหตุ การณ์ สำคัญ ที่เป็น หัวเลี้ยว ของ
 แผลมอินโดจีน พ่อขุนผาเมืองได้รบพิการแต่งตั้ง
 บางชนิกจากหัตถ์แห่งบุคคลผู้เป็นสมมุติเทพ ซึ่ง
 ขณะนั้นดำรงตำแหน่งกษัตริย์แห่ง อาณาจักรเขมร
 เพราะฉะนั้นพ่อขุนผาเมืองจึงรู้สึกตนว่าเป็นเจ้าประ-
 เทศราชของกษัตริย์เขมรองค์นั้น แต่หลังจากที่ประ-
 สบชัยชนะเหนือชนขอมผู้กล้าหาญ และได้เหยียบ
 ย่างเข้าสู่เมืองสุโขทัยแล้ว ท่านผู้นั้นจะต้องคิดโดย
 ไม่ต้องสงสัยว่าตนเป็นคนสำคัญมากพอที่จะทรงตน
 เป็นกษัตริย์ได้ และทำการอภิเษกให้แก่พ่อขุน
 บางกลางท่าวผู้เป็นพันธมิตร และให้รางวัลแก่
 เพื่อนด้วยตำแหน่งฐานันดรเช่นเดียวกับที่ตนได้
 รับจากเจ้านายเดิม ณ ที่นั้นดูเหมือนเราจะกำลังอยู่
 ตรงขณะที่แคว้นไทยแห่งสุโขทัยหลุดพ้นจากความ

คุ้มครองของประเทศกัมพูชา และยังอาจจะบันทึก
 ต่อไปอีกว่า มิได้มีการแตกหักขาดจากกันไปไต่
 ท่เคยว ตรงกันข้ามข้อความในจารึกระมัตระวัง
 อย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระนาม
 ต่างๆของกษัตริย์พระองค์แรก ของกรุงสุโขทัย
 นั้นได้มาจากประเทศกัมพูชา และดังนั้นก็เห็น
 ความพยายามที่จะให้ราชวงศ์ใหม่นี้ถูกต้องตาม
 กฎหมาย ตำแหน่งกมรเตงอันของประเทศกัมพูชา
 จะคงอยู่ และยังกว่านั้นยังเป็นพระนามของพุทธชัย
 ราชสมบัติหลายองค์ ต่อจากขุนศรีอินทราทิตย์ลง
 ไปด้วย เป็นต้นว่ากษัตริย์แห่งประเทศเสียน คือ
 กรุงสุโขทัย ผู้ทรงส่งคณะทูตไปยังประเทศจีนใน
 พ.ศ. ๑๘๓๗ (และอาจจะเป็นที่นี้แต่เพื่อขวนขวาย
 ตำแหน่งเท่านั้น) ทรงมีพระนามตามแบบจีนว่า
 กัมมัตติ ซึ่งเท่ากับ กมรเตง และตำแหน่ง
 กมรเตงอันอันเดียวกันนี้ได้อีกในบรรดาครั้งแรก

ของข้อความจารึกภาษาเขมรของพระเจ้าลิไท (ศรี
สุริยวงศ์ราม มหาธรรมราชาธิราช)

ภายหลังการประกาศตั้งพ่อขุนศรีอินทรา-
ทิตยเป็นกษัตริย์แห่งสุโขทัยแล้ว เหตุการณ์ภายใน
ประเทศก็ไต่กลับเข้ามา ลักษณะคงที่ เป็นอยู่ก่อน
สงคราม

“พ่อขุนศรีอินทราทิตย และพ่อขุนผาเมือง
ได้เลิกกองทัพและ ปลดปล่อยไป..... เมื่อกองทัพได้
ออกจากบ้านเมืองแล้ว ทุก ๆ แห่งราษฎรก็กลับเข้า
มาตั้งอยู่ใหม่ในหมู่บ้านและในเมือง เหมือนกับเมื่อ
ก่อน” (บรรพที่ที่ ๓๓-๓๔)

มีข้อความต่อมา แสดงถึงผู้ครองราชสมบัติ
ต่อจากพ่อขุนศรีอินทราทิตยว่า

“ลูกของพ่อขุนศรีอินทราทิตยชื่อว่า พ่อขุน
รามราชา ผู้พระธรรม ได้สร้างศรีรัตนธาตุที่ศรี-
สัชนาลัย” (บรรพที่ที่ ๓๔, ๓๕)

ณ ที่นเรศวรต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับ
 ขนรามคำแหงและการสร้างพระเจดีย์ใหญ่ทาง
 ทิศตะวันตกของพระปรางค์เมืองสวรรค์โลก ซึ่ง
 ก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๘ หรือ ๑๘๓๐ ดังที่
 ปรากฏในหลักจารึกของพ่อขุนรามคำแหง (ใน
 Journal of The Siam Society, เล่ม ๘ หน้า ๒๕
 และเล่ม ๑๒ หน้า ๑๕)

“หลานของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ชื่อธรรม-
 ราชารักษาการบุญการกุศลวิพระธรรม มีบุญญา
 รบรกร้างขวาง” (บรรพที่ ๓๕, ๓๖)

เมื่ออ่านที่แรกเราอาจอยากเชื่อว่า กษัตริย์
 ผู้ครองแคว้นพระองค์นั้นเป็นองค์เดียวกับผู้แต่ง
 จารึกภาษาเขมร และจารึกหลักนครชุม คือ
 กษัตริย์ผู้ใดทรงศึกษาพระไตรปิฎกจนจบสิ้นจาก
 ต้นจนปลายอย่างบริบูรณ์ ผู้ทรงปฏิบัติปฏิบัติและ
 ผู้ทรงนิพนธ์หนังสือไตรภูมิ ทรงพระนามว่า

ธรรมราชาธิราช แต่เราทราบจากจารึกหลักนคร-
ชุมและจากบทนำของหนังสือไตรภูมิ ว่ากษัตริย์
พระองค์นี้ทรงเป็นหลานของพ่อขุนรามคำแหง และ
เป็นโอรสของพระเจ้าเลอไท (ใน B.E.F.E.-O. เล่ม
๑๗ ตอน ๒ ตั้งแต่หน้า ๔ เป็นต้นไป) ยิ่ง
กว่านั้นข้าพเจ้ายังได้เสนอบทกฤษฎี (หน้า ๔๕)
ซึ่งข้าพเจ้าได้ใช้หลักฐานจากหนังสือชินกาล-
มาลินีว่า พระเจ้าเลอไทของคันทออาจจะมีพระยศ
หรือพระนามของพระราชวงศ์ว่าธรรมราชา น่าจะ
ดูเหมือนว่าข้อความในจารึกซึ่งเราเพิ่งได้ศึกษามา
นั้นยืนยันในทฤษฎีนี้ และพระเจ้าแผ่นดินที่เอ๋ยพระ
นามในบทนำทรงเป็น พระเจ้าเลอไท ผู้เป็นโอรสของ
พระเจ้ารามคำแหง และพระนัดดาของพระเจ้าศรี-
อินทราทิตย์จริง ๆ

ข้อแถลงซึ่งชักตอน มาจากหลักจารึก และมี
ความเกี่ยวโยงกับราชวงศ์สุโขทัย ก็ยุติลง ด้วยพระ

นามของกษัตริย์พระองค์นั้น ทั้ง ๆ ที่หลักฐานหลัก
 นิยมสภาพยุคโซม ข้อความในบันทึกยังแสดงความ
 รู้ใหม่ ๆ แก่เราเป็นอันมาก เป็นความรู้ซึ่งได้มา
 จากการอ่าน และไม่มีใครสามารถโต้แย้งถกเถียง
 ได้ ราชวงศ์สโโขทัยก็ค่อย ๆ โผล่ออกมาจากความ
 ลึกลับซึ่งปกปิดความเป็นมาของราชวงศ์อยู่ การ
 เป็นอิสระหลุดพ้นจากการปกครองของประเทศกัม-
 พุชาซึ่งได้เคย รักษาความทรงจำไว้ในนิยายมาจน
 บัดนี้ ก็ได้ปรากฏคำรับรองเป็นตัวอักษรจารึกเป็น
 ครั้งแรก ทথাพเจ้าเห็นว่าข้อความในจารึกนี้มีคุณ
 ค่าควรแก่การใส่ใจ ก็เฝ้าเฝ้ามาแต่เหตุการณ์ต่าง ๆ
 ดังนี้.

จานักหอสมุด

จุลยุทธการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น)

(ว่าด้วยมูลประวัติในการสมภพสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย)

(คัดจากหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๖)

๑ ข้าขอภวันท์ พระคุณอนันต์อันประ-
เสริฐ ยิ่งล้ำเลิศรัตนตรัย พระคุณอันสูงใหญ่ยิ่ง
ทั้งสาม อนึ่งคงามบริสุทธิ คือคุณพระพุทธรูปนาร
คุณพระธรรมสารนพวงศ์ คุณพระสงฆ์อริยวงศ์
ชีนาสพ ข้าน้อยนอบนยพระคุณทั้งสาม ด้วยจิต
งามกศลเจตนา ขอให้ข้าอาอยู่ทวารอันตราย สรรพ
สิ่งอันร้ายจงสูญสลาย ด้วยอาณภาพแห่งข้าประ-
ณาม แก่ชนนบสามแห่งแก้ว สัมฤทธิ์แล้วจะ
สาธก ในบัพผิงจากทั้งห้า จะแต่งปกรณ์พระคัม-
ภีร์ มีนามคึกตามประสงค์ ชื่อจุลยุทธการวงศ์อัน
ปรากฏ ในชนบทสยามประเทศ แต่ว่าได้เกิด
เรื่องราวไป สักเซบั้งฐานันไว้ตามสมควร แต่
เหล่าล้วนสกุลชาติ ได้เสวยราชย์สืบมา ในกรุง

พาราประเทศไทย ตามที่สังเกตไว้ได้ฟังมา ใน
 ขรรณกาไทยย่อ ๕๕ เหลือหลอมมาก ในบรรพ
 ภาควิศวกร เรื่องนิทานพระร่วง เห็นจะซ้ำหน่วง
 เน้นนาน จะกล่าวนิทานอื่นมาก มีหลายหลากไป
 เบื้องหน้า ข้าขอขมาอภัย ด้วยจิตใจเป็นปถวน
 ซึ่งจะนิพนธ์ขาดเหลือ ผิดพลงเผดถมหลง จะไม่
 ตรงตามนิทาน เพราะปัญญาญาณยังเยาว์ ด้วย
 นิทานเก่าล่วงลับ ที่ได้สืบทับจึงว่ากล่าว ได้แต่พอ
 เป็นราวฟังรู้ นักปราชญ์ผู้รอบรู้ ถ้าเห็นไม่แน่ช่วย
 แก้ไข ทักแปลงให้ชอบด้วยเถิด

๑ โลกนาโถ อันว่า สมเด็จพระพุทธเจ้า
 อันเป็นทพง แก่สั่วโลก ในไตรภพ เมื่อแรกได้
 ตรัสรู้ซึ่งพระสัพพัญญุตญาณใหม่นั้น พระองค์
 เสด็จนิสิตนาการ นั่งเหนือ พระรัตนบัลลังก์แก้ว
 เชียรในควงไม้พระศรีมหาโพธิ วัโลเกนโต เมื่อ
 ทอดพระ ญาณ จักขุไป แลดูที่ ดั่งพระ พุทธ ศาสนา
 ในมัชฌิมประเทศและปัจฉิมประเทศ เห็นแล้ว

ซึ่งทศกัณฐ์พระศาสนาโดยกาลบริเวท ด้วยพระ
 สัพพัญญุตญาณว่าดังนี้ ทศกัณฐ์พระพุทธานุภาพแห่ง
 พระศาสดา จะคงในมณฑลประเทศมีเมืองพา
 ราชสี่เป็นอาทิ จะได้สำแดงพระธรรมเป็นอันมาก
 ในชมพูทวีป ในปัจจุปันประเทศนั้นก็เป็นอันมาก
 มีเกาะลงกาเป็นอาทิ ครั้นพระองค์กระทำดังนี้
 ฐานแจ้งฉะนี้แล้ว เสด็จไปประทับอยู่ในที่พระมหา
 สถาน ๗ วัน ๗ ที่ เป็น ๗ แห่ง แล้วเสด็จไปสู่ป่าอิสิป
 ปกนิมิตทายวัน สิ้นหนทาง ๑๘ โยชน์ตรัสเทศนา
 พระธรรมจักรกับปวัตตนิสสุต ไปรตพระปัญจวัค
 ค์ภิกษุทั้งหลายให้สำเร็จพระอรหัตต์ กับทั้งบริษัท
 เทวคามนุษย์นักด้วยแสนโกฏิ แล้วทรงพระกรุณา
 ไปรค ส่งไป ซึ่งพระ อรหันต์ทั้งหลายในนานาประเทศ
 เหตุว่าจะให้ทั้งพระพุทธานุภาพ จะได้ไปรค
 เทวคามนุษย์จะได้พระอริยมรรคอริยผล สมเด็จพระ
 พุทธพลเสด็จไปไปรคเวไนยสัตว์ อนิจฺจาว่าโส
 พระองค์เสด็จอยู่ในนานาประเทศ คือพระเชตุพน

และเวฬุวันมหาวิหาร ใกล้เมืองสาวัตถี และเมือง
 ราชคฤห์เป็นอาทิ ดำรงพระธรรมเทศนาโปรด
 หมู่เวไนยสัตว์ ได้อริยมรรคอริยผลพันทั้งห้าจะ
 ครอบงำได้ ตามพุทธกิจพุทธวิสัยพุทธประเพณี อัส
 ติอายุโก ครบถ้วนพระชนมายุได้ ๘๐ ทศ แต่
 แรกได้ตรัสมาได้ ๔๕ พระวัสสา เสด็จไปสู่เมือง
 โกสินารวราชธานีในวันระนิพพานนี้ เสด็จบรร
 ทมเหนือพระแท่นที่หว่างต้นรังทังคู้ จึงทรงพระอา
 วิชฌนากรแจ้งว่า มนุษย์จะได้ไปอยู่ในเกาะลังกา
 พระพุทธศาสนาจะปรากฏมีในเกาะลังกานั้น เมื่อ
 พระตถาคตนิพพานแล้ว ๔ เดือน พระมหากัสสป
 เถระ กับพระอัครหันต์ ๕๐๐ พระองค์จะกระทำ
 มหาปฐมคายนา ณ เมืองราชคฤห์ แต่บัดนั้นล่วง
 ไป ๑๐๐ ปี พระยสเถระ กับพระอรหันต์ ๗๐๐
 พระองค์ จะกระทำทศยสังคายนา ณ เมืองไพสาลี
 แต่บัดนั้นล่วงไปอีก ๑๑๔ ปี พระโมคคัลลยบุตรทิศเถระ

กับพระอรหันต์ ๑๐๐๐ พระองค์ จะกระทำตบิย-
 สังคายนา ณ เมืองปาตลีบุตร ตโต ปรี แต่นั้นไป
 พระโมคคัลลบุตรก็เถระ จะส่งพระอรหันต์ไปใน
 นานาประเทศ ให้ตั้งพระพุทธานุสาสนาไปรคัสถ์
 ให้ได้มรรคผล พระมหินทรเถระกับพระอรหันต์ ๕
 พระองค์ไปสู่เกาะลังกาทวีป ตั้งพระพุทธานุสาสนา
 แล้วจะทำตบิยสังคายนา กับพระอรหันต์ ๑๐๐๐
 พระองค์ ในเกาะลังกาทวีป เมื่อพระพุทธานุสาสนา
 ล่วงไปไ้ ๕๐๐ ปี พระอรหันต์ทั้งหลายจะเข้บน
 พระไตรปิฎกลงในใบลาน อนึ่งทรงพระอาวชานา
 การแจ้งว่า สมเด็จพระพุทธานุสาสนาพระชนมายุยืน
 นานนิพพานแล้ว มีบรมธาตุเป็นแท่งประดุจแท่ง
 ทองพระองค์เดียวใหญ่ยาว ๓-๔ ศอกกม บิคน
 พระชนมายุพระตถาคตน้อย จะไว้พระศาสนา
 ๕๐๐๐ ปี จะอธิษฐานพระบรมธาตุให้เล็กเป็น
 หลายพระองค์มากกว่าแสน จะได้เร่ร่อนไปอยู่ใน
 นานาประเทศ เทวตามนุษย์จะได้สักการบูชาเลื่อม

ใส่ในพระพุทธรูปศาสนา เป็นทางพระอธิมรรคอธิม-
ผล ครั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าแห่งพระพุทธรูป
กิจนั้นแล้ว จึงให้โอวาทานคำสั่งสอนพระสงฆ์
แก่เทวนิกมณุษย์ เป็นที่สุดพระพุทธรูปว่า อามน
ตยามิ โว ภิกขเว ฯลฯ สมปาเทถาคิ ฉะนั้นแล้ว
เสด็จเข้าสู่ปรีณิพพานด้วยนิพพานธาตุ ว่ามาทรง
โดยสังเขปกล่าว ที่พิสดารวิถิตารนั้นมียู่ในพระ
มหาปรีณิพพานสูตรโน้นแล พระคัมภีร์มหาวงศ์
เป็นอาทิ พระคัมภีร์อื่นๆก็มีแล

อดีตเต กิร ทั้งได้ยินมาในอดีตกาล พระ
พุทธจักราชศาสนาแล้วได้ ๑๗๖๗ ปี เป็นจุล
ศักราชได้ ๕๘๖ ปีเท่านั้นแล เอโก ราชชา ยังมีพระ
ยาองค์หนึ่ง สิริธมมาโสโก นาม ทรงพระนาม
ชื่อพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช วสิษฐโคตโต เป็น
เชื้อวงศ์วสิษฐโคตรฤาษีชาติ ได้เสวยราชย์อยู่ใน
เมืองสุโขทัย มีบุญญาธิการยศศักดิ์บริวารเคชา
นภาพมาก ปราศจากขี้จามิตร ด้วยบุญฤทธิ์

แห่งพระองค์ ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระ
 พุทธศาสนา ข้าพเจ้ายกราชกุศลศีลทานเป็น
 อาทิ กอปรด้วยเมตตาพรหมวิหารญาณสุขจริต
 แก่มหาชน แล ท้าวพระยาในนานาประเทศ
 มิได้ เขียด เขียน บ้าน เมือง อื่น ๆ รักษาสมณ-
 พรหมนามหาชน มีเสนาบดีเป็นอาทิ ให้อยู่
 เย็น เป็นสุข โดย ทศพิธราชธรรม ยังมีมหาชน
 ทั้งหลายให้กระทำกองการกุศล มีรักษาศีลแล
 ให้ทาน เป็นต้น เสวยราชสมบัติอยู่เป็นเกษมสุข
 ในเมืองสุโขทัย อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมมา-
 โศกราช พระองค์บรรทมเห็นอแทนที่นอนเป็นสิริ
 ไฉยาสีใน พระราชเรือนหลวง เพลาราตรีภาค
 มัชฌิมยามทรงพระอาวธนาการ ซึ่งพระอุโบสถศีล
 เห็นพระอานิสงฆ์มีมากยิ่งนัก มีพระทัยปรารถนา
 จะ รักษา พระอุโบสถศีล จึง ทรง พระ คำว่า
 อาตมภาพน จะระคน ปันอยู่ด้วยสตรีภาพมา ตูคาม
 อันมีรูปอันงาม จะรักษาพระอุโบสถศีลในพระราช
 ฐานัน เห็นคิดนั้นจะไม่บริสุทธิ์ กอปรด้วยโทษ

ไม่สมควร ถ้าอาตมาไปสว่ญหาหลวงรักษา
 พระอุโบสถ คือในที่ สงฆ์วิเวก ปราศจาก สตรีภาพ
 มาตคาม คือนั้น จะบริสุทธิ์มีพระ อาณิสส ส้มาก
 ครนทรงพระดำริแล้ว ในวันรุ่งขึ้นเจ้าจึงดำรัสสั่ง
 ให้หา ข้าราชการ ทั้งหลาย มีเสนาบดีเป็น ประธาน
 แลพระสนมในทั้งหลายนมีพระอิศรมเหตเป็นอาทิมา
 เฝ้าแล้ว ดำรัสสั่งว่า โภณดา ทูรท่านทั้งหลาย
 เวนจะไปรักษาอุโบสถคืออยู่ทกุเขาหลวง ท่าน
 ทั้งปวงจงช่วยกัน รักษา ขอบ ขัดทุกเสมาบ้าน เมือง
 พระราชวังเราจงดี อย่าให้มีภัยอันตราย ท่าน
 ทั้งหลายอย่าได้ประมาทใน ๗ วันกว่าเราจะกลับมา
 สมเด็จพระ บรมราชาธิราช สั่งแล้วเสด็จกลับ
 ภายหลังเสนามาตย์ตรงคเป็นบริวาร ทรงยานพาหนะ
 พระที่นั่งพร้อมด้วยสรโทยาหน้าหลัง พ้องกลอง
 แตรสังข์กรรชิงฉัตร ออของคณิงแออัดสว่างไสว
 ทวนธงชัยบายฉัตรแดงปลายงามรี ให้นิมนต์
 พระสังฆราชาคณะไปเป็นหลายองค์ ครนถึงเชิง

เขาหลวงทำบังเงอมคหาคีลาตามระชาดงามทัก
แล้ว ใ้คนทั้งหลยกลับคนมาเมือง จึงสมาทาน
พระอุโบสถศีลในสำนักแห่งพระสงฆ์แล้ว ก็ส่ง
พระสงฆ์กลับคืนไป เอาไว้แต่ราชบุรุษ ๕ คนเป็น
เพื่อน พระองค์ก็รักษาพระอุโบสถศีล ด้วยจิต
อันสุจริตอยู่ในสถานทน

โล ราชชา สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช
เมื่อรักษาพระอุโบสถศีล ในที่นั้น ๗ วันข้าง ๕ วัน
ข้าง ๓ วันข้าง จึงกลับไปว่าราชกิจในพระนคร
๗ วันข้าง ๕ วันข้าง ๓ วันข้าง แล้วกลับไปรักษา
พระอุโบสถศีลเนื่อง ๆ ในที่นั้นเป็นหลายครั้ง เป็น
เหตุจะได้สั่งวาสด้วยนางนาค ด้วยอุปนิสัยแห่ง
กุศลบุญได้กระทำมาด้วยกันแต่ก่อน อนึ่งเป็นเหตุ
จะได้พระราชบุตร อันมีมหิทธิฤทธิ์เขานาภาพุญ
ญาธิการมาก อนึ่งเป็นเหตุแห่งกุศลวิบากแห่งคน
ทั้งสามนั้น จะให้เกิดปรากฏเป็น อัจฉริยะประ
หลาดโลกอันควรแก่กาลนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าสุโขทัยมีพระ
 ทัญปราณจะเสด็จไปประ พาสในเชิงมหาบรรพต
 ทอดพระเนตรชมมณรรกษชาติพฤกษาคณานกนิกร-
 มฤคสัตว์จุฑาทวิบาท แลทั้งแถวธารธาราน้ำ
 ไหล ในซอกห้วยคหาศิลาตาย รุกษชาติอันย
 ใหญ่ในประเทศนั้น ครั้นเสด็จพระราชดำเนินไป
 ทอดพระเนตรแลไปแต่ข้างโน้นข้างนี้ จึงได้เห็น
 ช่างนางนาคนิมิตตัวเป็นงูเล็ก ยืนคืบด้วยราคจริต
 สักวาสิกขัตถ์ยงคินรตรงชง กายอัน เกยวพัน กันอยู่
 ในทนน พระองค์จึงพิจารณาเห็นงูตัวเมียนรป
 งามประหลาดคอแดงหงอนแดง จึงแจ้งว่านาคระย
 เป็นนางนาคตระกูลสูง จึงทรงพระดำริว่านางน
 รมงามเป็นตระกูลอันสูงศักดิ์ มีควร ทจะ มารัก
 สักวาสิกขัตถ์ยงคินตระกูลต่ำ ครั้นทรงพระราช
 ดำริแล้วเอาไม้เท้า เข้าเขี่ยคำคต ไห้ทั้ง สองพลต
 ออกจากกันต่างตัวต่างไป นางนาคนั้นมีความ
 ละอายโกรธซึ่งพระยานัน จึงคิดว่ากควรจะฆ่าเสีย

ซึ่งพระยาน ก็ให้บังเกิดไกรทกใจกลัวด้วยบุญญา
 ภาพศีลแห่งพระยานนี้ มีอาจะกระทำร้ายได้ก็
 ปลาศนาการอันตรายอันกลบคั้นไป สู่สำนักพิภพ แห่ง
 ตน เข้าไปสู่สำนักแห่ง พระ ราชนิคา มารดา
 โรทนดี แกล้งกระ ทำมารบาร้องให้ด้วยความ
 โกรธแค้น จึงกล่าวโทษใส่ความแก่พระยาสุโขทัย
 ว่า เทว ข้าแต่พระราชนิคา ข้าพเจ้าอาลาพระ
 องค์ขึ้นไปรักษาอุโบสถศีลในถิ่นมณเฑียร เทียวชม
 ประเทศหา ทศบายทัญ เขาหลวง ไกลเมือง สุโขทัย
 ประเทศนั้น ประคยไปเที่ยวรอกขชาติลดา คายเครือ
 วัลย์ ภูเขานั้นมีคุดาถห้วยเหว สะเงมผาศีลา
 ลาดคายทาท้วย กนทรา ทรอกทรงถองแถวธาร
 ธาราน้ำไหล ข้าไม่ระหรงโหฐานเป็นสนุกสบาย-
 ใจ ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ในที่นั้น ได้เห็นพระยาสุโข-
 ทัยเทียวมาที่ประเทศนั้น ข้าพเจ้าไม่ทันหลบหลีก
 พระยาน โกรธจึงตข้าพเจ้า ด้วยกระของ อันใหญ่
 ข้าพเจ้าเจ็บปวดเป็นสาหัสแทบบรรดาตาย ข้าพ-

เจ้าตกลูกเลี้ยงยังมีอาจทำอันตรายแก่ พระยานัน
ได้ ข้าพเจ้าจึงหนีลงมาสู่สำนักแห่งพระองค์
พระยานันกระทำให้อีกได้ความอภัยคอบดาบ พระ
องค์จึงฆ่าเสียซึ่งพระยานันเด็ก

ครั้น ในกาลนั้น พระยานครราชได้ฟัง
นางนาคพระราชบุตรบอกดังนั้น ก็โกรธพระเจ้า
สุโขทัย จึงมาจากนาคพิภพด้วยเพศเป็นดาบสฤๅ
.....(๑) ควรที่อาตมภาพจะไปถามดู ก็รู้เหตุ
เมื่อภายหลัง ครั้นถึงทันทันจึงเข้าไปสู่สำนักแห่งพระ
เจ้าสุโขทัย แล้วถามว่า มหาราช ทูลพระองค์
ผู้ประเสริฐ พระองค์มาอยู่ในทนต์ด้วยเหตุดังฤๅ
พระองค์ได้เห็นสิ่งใดประหลาดบ้าง พระยาจึง
บอกว่า ข้าแต่พระดาบส ข้าพเจ้ามาอยู่เพื่อจะ
รักษาอุโบสถศักดิ์ อยู่มาช้านานแล้ว วันหนึ่ง
ข้าพเจ้าเที่ยวไปตามภูมิประเทศเชิงบรรพต เพื่อจะ

(๑) ตรงนี้ข้อความจากต้นฉบับเดิมและเลื่อน ไปได้
สามารถจะอ่านเอาความได้

ชมต้นไม้และภูเขาที่อรรณวราถาเหวนกนเอนต่าง ๆ
 จึงเห็นงูเมียบึงสองตัวกำลังเกี้ยวพาราสีกันอยู่ แต่
 นางงูมีรูปร่างหงอนแดง คอแดงประหลาด จึงคิด
 ว่า นางงูตัวนี้จะกลายเป็นตระกูลชาตินาคราชอัน
 สูงศักดิ์ ไม่ควรจะมารัก สักวันด้วย ชาตังคิน
 ตระกูลต่ำจะเลียบตระกูลไปไม่ควร ข้าจึงเอาไม้เท้า
 เข้าเขี่ยคัตไ้ทิ้งทั้งสองพลัดพรากจากกันไป ข้า
 เห็นประหลาดแต่เท่านั้น

ขณะนั้นพระยานาคไท่ฟงคกถวนถงนั้น ก็
 เห็นคุณพระเจ้าสุโขทัยเลื่อมใสยินดี จึงอ้าปากด้วย
 การระเคาะพ กลั้บคินไปสู่นาคพิภพพิโรธราชธิกา
 ปริภาษณด้วยวาจาทารุณต่าง ๆ ครหาตีเคียนเป็น
 อันมาก แล้วว่าออกคนร้ายท่านลงเรว่าเราจะไป
 รักษาศิล กลับไปเที่ยวเล่นขี้ส่ายชาตังคินตระกูล
 ต่ำ กระทำชาติสมเภาตเลียบตระกูลมีโทษมาก
 เอ็งอย่าอยู่ในเมืองนาคนี้เลย จึงไปสู่สำนักแห่ง
 พระเจ้าสุโขทัย ท่านมีคุณแก่เราทั้งตัวเองเป็นอัน

มาก เชิญไปอยู่ปรนนิบัติเป็นทาสท่านในสถานนั้น
เถิด

นางนาคนั้น ครั้นได้ฟังถ้อยคำแห่ง พระบิดา
ปริภาษณาด้วยวาจาอันหยาบช้ำดังนั้น ตกใจกลัว
ตัวสั่น จึงอำลาบิดามารดาแล้วมาสู่ภูเขาลง
จึงนิมิตสรีรกายงามเฉิดฉายไสถิ เป็นตรุณนาวิ
รูปงามถึงนางเทพธิดา ประคัมภษาอาภรณ์ทิพย์
อันสะอาด จึงลีลาศเข้าไปสู่สำนักแห่งพระเจ้า
สุโขทัยนั้น นิ่งในทศวรรษแล้วมีศการพระยานัน
พระเจ้าสุโขทัยจึงถามว่า เจ้านช่อโก เจ้ามาแต่
ไหน เจ้ามาสู่สำนักเราด้วยเหตุอันใด นางนาค
นั้นจึงนำเนอความนั้นตามจริง ครั้นฟังคำพระบิดา
กล่าวมาแต่หนหลัง พระเจ้าสุโขทัยได้ฟังดังนั้น
แจ้งเหตุที่พระทัยโสมนัสยินดีมีสุนทรวาจาว่า ออ
เจ้านช่อโก เจ้าเป็นนางงูเล็กนั้น แล้วเป็นบุตรพระยานาค
ราช บิดาให้เจ้ามาปรนนิบัติเราก็คงแล้ว ชนทั้ง

สองกัสน์วาสนอยู่ด้วยกันตามประเพณีคฤหัสถ์โลก นาง
 นาค^๕นั้น เป็นที่เสนาหาวรโกศ^๖แห่ง พระยาน^๗นั้น ยิ่งนัก
 ด้วยเหตุว่านางนาค^๘นั้นตั้งเครื่องอุปโภคบริโภค
 อาหารเฒ่าโง่โง่ฮารสบริสุทธ^๙ีรสะอาดต่าง ๆ แล้ว
 ไปด้วยอิทธิฤทธิ์เทชานภาพ^{๑๐}แห่งนาค^{๑๑} แทนที่สิริ
 ไสยาส^{๑๒}นั้น ประดับด้วยดอกไม้แล เครื่องลูบไล้^{๑๓}คนช
 มาลา นวต^{๑๔}พินคน^{๑๕}หัตถบาทาส^{๑๖}รกายาต่าง ๆ นาง
 นาค^{๑๗}ปรนนิบัติบำรุงบำเรอพระบรมราชาธิราชมาช^{๑๘}
 นานถึง ๗ ราช^{๑๙}ว

สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เสวย
 สมบัติด้วยนางนาคเป็นมโหฬารวิภาพเสนาหาอาลัย
 ประหลาดละเอียดยกกว่ามนุษย์เป็นอัคร^{๒๐}วรย์ พระองค์
 ประวณ^{๒๑}าจะรับพานางนาค^{๒๒}นั้นเข้ามาไว้ในพระราช
 วัง จึงตรัสแก่นางนาค^{๒๓}นั้นว่า ภ^{๒๔}ท^{๒๕}เท^{๒๖} ทูกร^{๒๗}เจ้าผู้^{๒๘}
 พักตร์อันจำเริญ บัด^{๒๙}นี้เราจะรับเจ้าเข้าไว้ในพระ
 ราช^{๓๐}วัง ตัวเราจะกลับไปสู่พระนครก่อน ว่าราชการ

อยู่ ๗ วันแล้วจะจับแฉ่งแต่งยานมาศราชรถ กับทั้ง
 โยธาวีรवारเป็นอันมากมารับเจ้าเข้าไปในพระนคร
 เจ้าค่อยอยู่สงบในที่นั้น ชะงัดทุกข์เคียดกร้อนเศร้า
 โศก สิ้นครวญ ๗ วันเราจะออกมา เจ้าอย่า
 โศกาลัยไปสู่ที่อื่น สั่งสอนแล้วเสด็จเข้าไปสู่
 พระนคร

สมเด็จพระมหากษัตริย์มีกิจการภารธุระเป็น
 อันมาก มีพระสนมনারทิ์โปรดปรานก็ขึ้นอันมาก
 มีสติมีกลเม็ดลึกลับมิได้ระลึกรังนางนาคันนั้น ล่วง
 พัน ๗ วันมิได้ออกไปรับนางนาคช้านานไป นาง
 นาคเมื่อคอยอยู่ในที่นั้น มิได้เห็น พระยาออกมารับ
 ล่วงพัน ๗ วันแล้ว ก็เป็นทุกข์โทมนัสเศร้าโศก
 ใจ ร้องไห้คร่ำครวญหาพระยาสุโขทัย ว่าใครไป
 มาต่าง ๆ ว่า พระเจ้าสุโขทัยองค์นี้เป็นชายชาติ
 มนุษย์ วาจาไม่บริสุทธฺิ เจริญมาสาหาสัจวาทีมิได้
 สั่งแก่ข้าไว้ว่าจะไปก่อน ถ้วนครบ ๗ วันแล้วจะ

กลับมารับ พระยามนยธำมณีของคันทะเรชาสยปรยัลลอกลง
 ข้ามมาทั้งไว้ในกลางป่า เสด็จแต่ผู้เดียวเปลี่ยวใจ
 ธารชบยบุญตัวข้าหาไม่ ได้ผิวไม่รอดชั่วจึงหน้าย
 หัน ธารบอกว่ากรรมมีข้าไต่ล่อลงเบียดเบียนสมณ-
 พราหมณาให้เสียศีลสิกขา กรรมนั้นจึงมาถึงทว
 ณ ครั้น ข้าไต่สังวาสอยู่ด้วยสามี ๗ วัน สัตว์
 ยังเกิดในครรภ์ให้เสียวกระสันอัศจรรย์ยิ่งนัก นิमित
 ประหลาดประจักษ์เห็นหลาครัน จะพาครรภ์นั้น
 ไปสู่เมืองนาคให้ผู้นั้นรู้จะไต่อภัยคอคศุแก่ญาติแล
 มิตร ครั้นคิดแล้วจึงลุดออกไปด้วยโทมนัส ชัก
 ใจพระสามีด้วยโลกียราคจิตคิดแค้น ถือเอาผ้า
 แดงกับแหวนพระอำมรงค์ของชอยใจ ที่พระยาให้
 ไว้ชมพลงคุด่างพิศตรึงนางก็รักสดสวาท จึงคิด
 จะนิราศไปสู่เมืองนาคจะล่าวกรากต่อมโลहित อัน
 ติดไปในครรภ์ อัน สัตว์ มา ยังเกิด อยู่เนิ่นไว้ให้ แก่
 พระยาสัตตาสามี ครั้นคิดแล้วจรลีไปทรมฝั่ง
 คลอง ใกล้ท้องธารเป็นชอกที่กำบัง จึงนางนาค

นั่งลงด้วยโทมนัสโคกาวางพระญาติเป็นฐาน
 ล้าง แล้ววางพระอัมรงค์ลงตรงกลางชั้นบน แล้ว
 จึงอธิษฐานสัพพัญญูมโหิตด้วยนาครฤทธิแห่งตน
 ลงไว้ในที่บนพระอัมรงค์นั้น แล้วอธิษฐานให้สัตว์
 นั้นมิให้มีภัยอันตรายด้วยฤทธินาคร ประกาศฝาก
 ลูกนั้นแก่หมู่เทพดาทั้งหลาย อันตั้งอยู่ในรุกข
 พิมานภูมิสถานทุกประเทศเขตระอบชนเขาหลวงว่า
 เทพดาเจ้าทั้งปวงเอ็นดูด้วย ช่วยอภิบาลรักษาลูก
 น้อยของข้าอย่าให้มีภัยอันตรายต่าง ๆ ว่าพลาง
 ก็ร้องไห้รำไร อาลัยถึง พระภัสสราสามีมิใคร่จะ
 ไปได้ ฝากลูกน้อยไว้แก่นางพระธรรณี นางนาคก็
 กลับไปสู่สำนักพิภพแห่งตน

ในกาลนั้นยังมีคางคกตัวหนึ่ง เทียวมาเพื่อ
 จะหาเหยื่อที่แถวธารคลองนั้น พอประสบพบ
 ต่อมโศกที่วงพระอัมรงค์นั้น ได้กลืนคางคก
 ก็ติดใจินที่จะได้กินเป็นภิกษาหาร คางคกก็คลาน
 ต่อมโศกเข้าไปคาบกะพ้ำเขาต่อมโศก กลักลืน

เข้าไปกับทั้งพระธำมรงค์ คางคกมีอาจทำรังตัว
 อยู่ได้ บิดเคียวใจถึงแก่ความตาย ด้วยพิษนาค
 นนรายเป็นพิษสุด แต่สัตว์อันอยู่ในรูนั้นเป็นมนุษย์
 มีบุญญาธิการชานภาพมาก ด้วยเป็นเชื้อชาตินาค
 จึงไม่ตาย อาศัยอยู่ในรูภายในคางคกนั้นไม่
 เน่าเขื่อยเป็นปรกติ เทียวอยู่ในลำคลองด้วยรู
 คางคกนั้น

ส่วนพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อล่วงพ้น
 ๗ วันไปแล้วจึงได้สัตว์ระลอกถึงนางนาค จึงจัดแจง
 รถราขยาน ออกไปรับกับ บรivar โยธ เป็น อันมาก
 ครบถนทนมิได้เห็นนางนาค แล้วมหาชนเทียว
 ค้นหาทุกแห่งหนในประเทศเขตขอบเขาหลวง คน
 ทั่วปวงมิได้ประสพพบเห็นนางนาค แต่เทียวหาสิ้น
 สำนวตรก็มีพบนางนั้น แล้วสมเด็จพระเจ้า
 สุธกัษย์ ก็เสด็จโศกเป็นทุกข์โศกเป็นอันมาก
 ด้วยเสียดายนางนาค ทั้งเสียดเมืองให้ขัดแค้นขึ้น

เคื่องพระทัยตน ไม่ได้แล้ว กลับพยัพพลคนเข้า
ไปสู่พระนครนั้น

ครั้นยังมีบรรพแก่คนหนึ่ง สักวาอยู่ด้วย หญิง
แก่คนหนึ่ง เป็นสามีภรรยาเพื่อนศาลากัน อยู่
ทำบล้านพจนใกล้ภูเขาหลวง สองคนผิวเมียนน
เคยเที่ยวช้อนปลาในลำคลองนั้น เลี้ยงชีวิต มาแต่
ก่อน วันนั้นเมื่อจะมีเหตุ สองคนผิวเมียนนถ่อเอา
ลุ่มช่อม แลชั่งออกไปถึงริมคลองนั้น พวกกันเดินไป
ตามริมฝั่งจึงเห็นผ้าแดงกีดำนั้น คนทั้งสองก็
ดีใจห่อผ้าแล้วช้อนปลาในคลองนั้น ด้วยยญเทศา
นภาพ แห่งสัตว์ อันอยู่ในรูป คางคก อันอยู่ในคลอง
นั้น คนทั้งสองช้อนปลาสิ้นวันยังค่ำ ไม่ได้ปลา
กึ่งหอยแต่สักตัวหนึ่งเลย ได้แต่รูปคางคกนั้นทั้ง
เทเสียแล้วได้อีกแล้วๆเล่าๆ เป็นหลายครั้ง บรรพ
แก่นั้นไกรธว่าคางคกตัวนั้นเป็นไร เว้นเข้ามาติด
ชันญ กูเททิ้งเสียแล้วแกล้งเข้ามาติดชันญอีก

เล่า ควรเราจะฆ่าคางคกตัวนั้นเสีย สัตว์ที่อยู่ใน
 รูปคางคกนั้น ไฉนคำ แห่งบรรพแก่ว่าจะฆ่าเสียทั้ง
 นั้น จึงว่าแก่ท่านว่า ข้าแต่บิดาท่านอย่าฆ่าข้า
 เสียเลย ท่านจงเลี้ยงข้าไว้เถิด ข้าจะรักษาเฝ้า
 เรือนท่าน ชนทั้งสองผัวเมียเมื่อได้ฟังคำนั้นเห็น
 ภาษามนุษย์ ก็ชื่นชมโสมนัสมีเมตตาจิต คิดอ่าน
 แก่กันว่า เราหาบุตรมิได้ เราเอาคางคกไป
 เลี้ยงไว้เป็นบุตรเราเถิด ว่ามาทั้งนั้นเห็นเหตุด้วย
 บุคคลทั้งสามเคยได้อุปถัมภ์กันมาแต่ก่อน จะให้
 บังเกิดปรากฏในครั้งนั้น ครั้นคนทั้งสองคิดอ่านกัน
 แล้ว จึงเขารูปคางคกนั้นใส่ลงในช่องแล้วคอนมา
 คางคกนั้นก็ถ่วงลงจากช่อง ตาข่ายจับขึ้นใส่
 ช่องแล้ว ๆ เล่า ๆ เป็นหลายครั้ง ทรายเท่าถึงบ้าน
 จงเลี้ยงรูปนั้นไว้ ณ เรือน ให้ช่ออร่วงเหตุดรวง
 ลงจากช่องที่กลางทางนั้น สัตว์นั้นคือขณิกาการ
 เจริญอยู่ในรูปนั้น รู้เจรจาเป็นภาษามนุษย์เรียก
 บิณฑามารดา ชนทั้งสองรักใคร่เลี้ยงไว้ด้วยเมตตา

ฤๅณา วันหนึ่งชนทั้งสองมีที่ไปอื่น เจ้ารวังจึงออก
 จากหมู่บ้าน แล้วจึง ตกแต่ง โภชนาหาร อัน โอชะรส
 ต่าง ๆ ใส่ภาชนะอันดีด้วยฤๅณาศาสตร์แล้วกลับเข้าไป
 อยู่ในรูป ชนทั้งสองผิวเผินกลับมาบ้านขึ้นไปบน
 เรือน จึงเห็นโภชนาหารที่ในภาชนะ จึงสงสัย
 คิดว่า ใครใคร่ชิง แกล้ง แต่งโภชนาหารใส่ยาพิษ
 ไว้ให้กินจะให้ตาย จึงคิดถึงร่างกายแห่งตนว่า
 เราทั้งสองคนนี้แก่เฒ่าชราภาพแล้ว เขาจะแกล้ง
 ให้เราตายก็ไม่เสียตายชีวิตแล้ว จะพ้นทุกข์ด้วย
 อยากหากครอยจำ จึงชวนกันกินโภชนาหารนั้น
 ชะรอยยิ่งนัก จนอิ่มแล้วก็ไม่ตาย โสมนัสยิ่งทำให้
 ลืมถามคางคกนั้นไป แต่จะนั้นมาช้านาน อยู่มาวัน
 หนึ่งชนทั้งสองผิวเผินจะใคร่รู้เหตุ แกล้งกระทำ
 กิริยาเหมือนจะไปอื่น ไปชุมนุมซ่อนตัวอยู่ในถ้ำลับ
 ซอบบลุมให้สัตว์นรเห็น ทารกนั้นออกจากหมู่บ้าน
 แล้วหนีมาโภชนาหารคางคกหลังมีต้นจะเข้าหมู่บ้าน
 มุขเห็นนานแล้วก็ย่องเข้าไปในเรือน เห็นทารกนั้น

รูปงามจึงชิงเอารูปคางคกนั้นเผาไฟเสีย แล้วเข้า
 กอดเอาทารก กล่าวคำอันเป็น^๕ทริก^๕ชน^๕ชม^๕โสม^๕นัส^๕
 กัท^๕ด้วย^๕บาย^๕ผู้^๕เป็น^๕ภริยา^๕พากัน^๕ขริ^๕โลก^๕โสม^๕นา^๕หาร^๕
 แล้ว โสม^๕นา^๕การ^๕ร^๕ก^๕ใคร^๕เจ้า^๕ร^๕วง^๕ย^๕ิง^๕น^๕ก^๕ ประ^๕ทุ^๕บุ^๕ตร^๕
 อัน^๕เกิ^๕ต^๕ก^๕ย^๕ตน^๕ บำ^๕รุง^๕ขำ^๕เรอ^๕เล^๕ย^๕ง^๕ด้วย^๕เม^๕ต^๕ตา^๕จิต^๕
 ร้อง^๕เร^๕ย^๕ก^๕ช^๕ื่อ^๕ว่า^๕เจ้า^๕ร^๕วง^๕มา^๕จน^๕ ต^๕ร^๕า^๕ย^๕เท^๕่า^๕ท^๕ก^๕ว^๕น^๕นี้^๕ด้วย^๕
 ช^๕อ^๕น^๕นี้^๕ เจ้า^๕ร^๕วง^๕ยัง^๕เกิ^๕ต^๕เม^๕ื่อ^๕จุ^๕ล^๕ศ^๕ก^๕ร^๕า^๕ช^๕ไ^๕ ๕๕๑ ย^๕
 เม^๕ื่อ^๕จำ^๕เร^๕ิญ^๕มา^๕มี^๕รูป^๕ง^๕า^๕ม^๕โฌ^๕ม^๕ง^๕า^๕ม^๕ มี^๕ข^๕ุ^๕ญ^๕ญ^๕า^๕ชิ^๕การ^๕
 ม^๕หิ^๕ท^๕ธิ^๕ฤ^๕ท^๕ธิ^๕มา^๕ก^๕ มี^๕ว^๕า^๕จ^๕า^๕ล^๕ิ^๕ท^๕ธิ^๕กระ^๕ทำ^๕การ^๕ล^๕ิง^๕ใ^๕ค^๕ก^๕
 สำ^๕เร^๕ื่อ^๕ล^๕ิง^๕น^๕ี้^๕ พ^๕อ^๕ไ^๕เ^๕ล^๕่น^๕ว^๕่า^๕ แ^๕ล^๕ห^๕่ว^๕ย^๕กระ^๕ทำ^๕การ^๕
 ของ^๕บิ^๕ค^๕า^๕มา^๕ร^๕ตา^๕แ^๕ล^๕มี^๕อ^๕ุต^๕สา^๕ห^๕ะ^๕เป็น^๕อัน^๕มา^๕ก^๕ เป็น^๕ที่^๕
 ร^๕ัก^๕ที่^๕ช^๕อ^๕บ^๕ไ^๕บิ^๕ค^๕า^๕มา^๕ร^๕ตา^๕เป็น^๕อัน^๕มา^๕ก^๕

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจะ
 ให้ปลูกปราสาทในเมืองนั้น ให้จักแวงไม้ไผ่ไม้จริง
 เป็นอันมาก จะกระทำร^๕่าง^๕ร^๕้าน^๕ บ^๕ร^๕ษ^๕แ^๕ก^๕่น^๕น^๕า^๕ย^๕ไ^๕ช^๕
 ให้^๕ทำ^๕ไม้^๕ไ^๕ผ^๕้อ^๕ย^๕หนึ่ง^๕ จ^๕ึง^๕ไป^๕ต^๕ัก^๕ไม้^๕ไ^๕ค^๕ั^๕บ^๕ร^๕้อ^๕ย^๕แ^๕ล^๕ว^๕
 ก^๕อง^๕ไ^๕ว^๕ ก^๕ล^๕บ^๕ั^๕มา^๕ย^๕อ^๕ก^๕เจ้า^๕ร^๕วง^๕ให้^๕ไป^๕ห^๕่ว^๕ย^๕ชน^๕ไ^๕น^๕ั้น^๕ ว^๕่า

พ่อร่วงเอ๊ย บิดานั้ชราแล้วแรงน้อยชนไม้ไม้ใคร
 จะได้ ลำบากนัก พ่อช่วยชนหน่อยเถิด ว่าแล้ว
 พาเจ้าร่วงไปสู่ป่าดงกองไม้เน้น เจ้าร่วงน้ชยเอาไม้
 ฝัดลำเดียวลากมา ร้องเรียกว่าไม้ฝัดทั้งกองจงมา
 ให้หมด ไม้ฝัดทั้งปวงน้กเลือนมาตามทงสนจน
 ถึงทนน พระเจ้าสุโขทัยครันถึงวันฤกษ์ดีให้ยกเสา
 ปราสาท ฝ่ายชาวพนักงานทงหลายมีเสนาบดี
 เป็นตัน พร้อมกันมากกว่าพัน ช่วยกันยกเสา
 ปราสาทชนไวไม่ตรง เจ้าร่วงน้มาด้วยบรุษแก่จง
 ร้องว่าเสาเอนไปข้างโน้น โขนมาข้างนี้ เสาทง
 หลายน้กโยนไปมาตามวจาเจ้าร่วงน้ คนทง
 หลายจะฉุดชักผลักเสาทั่วโต เสาก้ไม่ตรง บุคคล
 ทงหลาย เหนื่อยพัก ลำบากกาย เป็นหลายพักก็ไม
 ตรง แล้วหยุดยั้งคิดอ่านแก่กัน ชณะน้เจ้า
 ร่วงเห็นเสาเอนไปมาทงน้จึงร้องห้ามว่า ท่าน
 ทงหลายอย่าฉุดชักผลักลากวุ่นวายไปเลย จะ

เห็นอย่าล้าชากกายเสียเปล่า ข้าพเจ้าผู้เดียวจะผลึก
 เส้าให้ตรง คนทั้งหลายครั้นไทพังกสงสัยเห็นจะ
 ให้เส้าตรงตั้งว่านั่นไม่ได้ แต่ทว่าให้เกรงกลัวไป
 ไม่ห้ามได้ จึงอนุญาตให้กระทำ เจ้าร่วงจึงจับ
 เส้าแต่ต้นหนึ่งร้องว่า เส้าทั้งปวงจงตรงเถิด เส้า
 ที่เอนโอนไปมาทางสนั่นนักรงพร้อมกัน ในขณะที่
 นั้นคนทั้งหลายเห็นเช่นอัศจรรย์ มีใจยังเกิดพิศวง
 ตกใจแลดูหน้ากันอยู่ สงสัยคิดว่ามิใช่มนุษย์
 ชะรอยว่าผู้เป็นเทวดาให้กลัวเกรงยิ่งนัก จึงพา
 กันไปกราบทูลเหตุทั้งปวงนั้นให้แจ้งแก่พระยานัน
 พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชได้ทรงฟังดังนั้น ยังเกิด
 มีพระทัยพิศวงเห็นเช่นอัศจรรย์ จึงให้หากรมารนั้น
 มากับขรรษาแก่นัน ประรณเพื่อจะไต่ถาม วันนั้น
 เจ้าร่วงห่มผ้าแดง พระอ้ามรงค่นนห่อชายผ้าแดง
 มาด้วย ประหนึ่งจะใคร่ล่าแมงเหตุ จะให้พระ
 ราชบิดารูจักตัวว่าเป็นพระราชาบุตร กระทำอย่าง

ปราศจากภัยด้วยฤทธานาค ครั้นมาถึงจึงนั่งให้
พระบิดากับบรุษแก่แลรราชบรุษอยู่ในที่สมควร

ส่วนสมเด็จพระเจ้าสุโขทัย ทอดพระเนตร
พิจารณา कुमार นั้น เห็นรูปโฉมงามล้ำเลิศ
ประหลาด ของเขาปราศจากภัย เห็นผ้าแดงนั้น
เป็นสำคัญกรูจักจำได้ เข้าพระทัยว่ากุมารนั้น
ลูกนางนาคพระราชบุตรเราแล้ว มีพระทัยเสน่หา
รักใคร่ทรงพระเมตตากรุณา จึงตรัสถามด้วยพระ
ราชโองการว่า ฮา ตกร กุมารน้อย เอ็งเป็น
บุตรของบุคคลใด ผ้าแดงผืนนี้ใครให้แก่เอ็งหรือ
หรือเอ็งได้มาแต่ไหน เอ็งอยู่บ้านไหน จงบอกมา
ให้แจ้ง เจ้ารวังจึงกราบบังคมทูลว่า ข้าแต่พระ
องค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้าเป็นบุตร
ของบรุษแก่ ผ้าแดงผืนนี้บิดาให้แก่ข้าพระพุทธ
เจ้า ข้าพระพุทธเจ้าอยู่บ้านพูนอกใกล้ภูเขาหลวง
แล้วจึงตรัสถามบรุษแก่นั้นสอคำทูลแล้วว่า ข้าแต่
ลูก กุมารน้อยนเป็นบุตรของท่านเองหรือ ฯ ใคร

ให้แก่ท่าน ผัวแดงผืนท่านโตมาแต่ไหน ท่าน
 ให้การไปแต่ตามจริง บรมแก่นันจึงกราบทูลพระ
 กรณว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
 กุมารนกกต ผัวแดงผืนนกกต ข้าพเจ้าไต่ทรมงคลของ
 น้ำไหลต้นเขาหลวง แลขอกเหตุทั้งปวงต่าง ๆ
 ตามที่ความว่ามาแต่ก่อนโน้น ถ้วนถี่ทุกประการ
 ให้แจ้งแก่พระยานัน พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช
 พิจารณาซึ่งผัวแดงและพระอำมรงค์ ก็รู้จักจำได้
 จึงตรัสว่ากุมารผืนเป็นบุตรของเราเกิดด้วยนางนาค
 ผัวแดงแลพระอำมรงค์นี้เราให้แก่นางนาคครึ่งเมื่อ
 เราไปรักษาคลองยักเขาหลวงนั้น ข้าแต่ท่านลง
 ข้าขอชงกุมารนกกต ท่านลงจงให้กุมารนแก่ข้า
 เถิด บรมแก่นันก็ถวายชงเจ้ารวนนแก่พระเจ้า
 สุธยทัต ด้วยความเคารพโดยสัจจิต แล้วพระยา
 นัน จึงพระราชทาน เงินทอง เครื่องอุปโภค บริโภค
 เป็นอันมาก แก่บรมแก่นันทั้งภริยาแลรับพระ
 ราชบุตรนั้นไปสู่พระราชวัง ให้ชำระสระสร้างพระ-

องค์สรวกาย ลูบไล้ทาพระสุคันธของหอมบริบูรณ์
 สรรพ ประดับพระภษาอลังการวิจิตรฉวีสรรพ-
 พิศิตรงามเลิศแล้ว ให้พระราชบุตรแก่นิ่งเห็น
 พระเพลาลงลายเขยชมโฉมนี้แล้ว จักครอง
 สักการพิธีทำขวัญสมโภช ทำขวัญ ๓ วันตาม
 บราณราชประเพณีสืบมา จำเดิมแต่บัดนั้นเจ้าวง
 ราชกุมารนั้นเป็นที่เสน่หารักใคร่แห่งพระบิดา เข้า
 เผื่ออุปฐากพระบิดามาช้านาน มีศรัทธาเลื่อมใสใน
 พระพุทธศาสนา จึงถวายบังคมลาสมเด็จพระบิดา
 บวชในพระพุทธศาสนาเป็นสามเณร เล่าเรียน
 พรหมจรรย์มีสติปัญญามาก เป็นพหูสูตปรณิบัติ
 เป็นอันดีตราบเท่าใดอุปสมบท ปรากฏด้วยวาจา
 สติที่ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งนั้น มีบุญญาธิการเทชาภาพ
 อิทติฤทธิมาก หาอุปถัมภ์จะเสมอมิได้ ครั้นนั้นท้าว
 พระยาทั้งหลาย ในสยามประเทศทุกเมือง มีเมือง
 สุโขทัยเป็นต้น ไปเป็นเมืองชนแ่กรุงกับพวกราช
 มหาดร พระเจ้าละโว้อันอยู่ในเมืองลพบุรีส่งส่วย

น้ำในสระน้ำเสวย พระเจ้าสุโขทัยส่งส่วยน้ำอันมี
 อยู่ในภูเขาหลวง ไล่ต้อนบรรทุกเกวียนเข็นน้ำนั้น
 ไปถวาย แก่พระเจ้ายกมัพชาธิปัตย์ได้ขาด ณ เมือง
 ยกมัพชาโน้น อยู่มาวันหนึ่งพระภิกษุคือพระร่วง
 เห็นเขาขับเกวียนเข็นน้ำไปดังนั้น จึงถามรูเณ
 ความว่า เขาเข็นน้ำส่วยไปส่ง ถวายแก่ พระเจ้า
 ยกมัพชาธิปัตย์ดังนี้ จึงว่าแต่ไปอย่าเอน้ำใส่ต้อน
 เลย ทำตารางขนเรือนเกวียนแล้วเอาน้ำเทใส่
 ตารางซังไปไม่รั่ว เข็นไปถวายพระเจ้ายกมัพชา
 ธิปัตย์เถิด คนชาวน้ำส่วยทั้งหลายจึงกระทำตาม
 คำพระร่วงว่าดังนั้น เข็นน้ำไปน้ำซึ่งอยู่ในตาราง
 ไม่รั่วเลย ไปถวายแก่พระเจ้ายกมัพชาธิปัตย์
 พระเจ้ายกมัพชาธิปัตย์ ทอดพระเนตร เห็นเกวียนเข็น
 น้ำนั้นอัศจรรย์ยิ่งนัก จึงถามรูเณความว่าพระร่วง
 เป็นภิกษุให้กระทำดังนั้น ก็ตั้งตักพระทัยกลัว
 พระร่วงยิ่งนัก จึงถามว่าพระร่วงบวชอยู่วัดไหน
 แล้วได้ยินว่าอยู่วัดมหาธาตุ จึงทรงพระดำริว่า

พระร่วง^{๕๔}ไม่มีบุญมาก วาจาสิทธิ์^{๕๕}มีฤทธิ์^{๕๖}มาก แต่^{๕๗}
 ไปเมืองสุโขทัย^{๕๘}มีควร^{๕๙}จะให้^{๖๐}เอน้ำ^{๖๑}มา^{๖๒}ส่ง^{๖๓}แก่^{๖๔}เรา ครัน^{๖๕}
 ทรง^{๖๖}พระ^{๖๗}ตำ^{๖๘}ริ^{๖๙}แล้ว^{๗๐}จึง^{๗๑}สั่ง^{๗๒}แก่^{๗๓}ชาว^{๗๔}ส่ง^{๗๕}ส่วย^{๗๖}น้ำ^{๗๗}ว่า แต่^{๗๘}
 สืบ^{๗๙}ไป ท่าน^{๘๐}ทั้ง^{๘๑}หลาย^{๘๒}อย่า^{๘๓}เอน้ำ^{๘๔}เสว^{๘๕}ยน^{๘๖}นั้น^{๘๗}มา^{๘๘}ส่ง^{๘๙}ส่วย^{๙๐}
 แก่^{๙๑}เรา^{๙๒}เลย เอน้ำ^{๙๓}นั้น^{๙๔}ไป^{๙๕}ถวาย^{๙๖}แก่^{๙๗}พระ^{๙๘}วิ^{๙๙}ห^{๑๐๐}ข^{๑๐๑}ร^{๑๐๒}ุ^{๑๐๓}ณ^{๑๐๔}
 เถิด ใ^{๑๐๕}้^{๑๐๖}เป็น^{๑๐๗}ก^{๑๐๘}ศ^{๑๐๙}ล^{๑๑๐}แก่^{๑๑๑}เรา จ^{๑๑๒}ำ^{๑๑๓}เ^{๑๑๔}ก^{๑๑๕}ม^{๑๑๖}แต่^{๑๑๗}นั้น^{๑๑๘}มา ชา^{๑๑๙}
 น^{๑๒๐}ำ^{๑๒๑}เสว^{๑๒๒}ย^{๑๒๓}ท^{๑๒๔}ง^{๑๒๕}ป^{๑๒๖}วง^{๑๒๗}ก^{๑๒๘}ม^{๑๒๙}ใ^{๑๓๐}้^{๑๓๑}ไป^{๑๓๒}ส่ง^{๑๓๓}ส่วย^{๑๓๔}น้ำ ฅ^{๑๓๕} เมือง^{๑๓๖}ก^{๑๓๗}ม^{๑๓๘}พ^{๑๓๙}ุ^{๑๔๐}ชา^{๑๔๑}
 ธิ^{๑๔๒}บ^{๑๔๓}ค^{๑๔๔}ต^{๑๔๕}ร^{๑๔๖}า^{๑๔๗}ย^{๑๔๘}เท^{๑๔๙}า^{๑๕๐}ท^{๑๕๑}ก^{๑๕๒}ว^{๑๕๓}น^{๑๕๔}น^{๑๕๕} พระ^{๑๕๖}เจ^{๑๕๗}้า^{๑๕๘}ก^{๑๕๙}ม^{๑๖๐}พ^{๑๖๑}ุ^{๑๖๒}ชา^{๑๖๓}ธิ^{๑๖๔}บ^{๑๖๕}ค^{๑๖๖}ิ^{๑๖๗}เ^{๑๖๘}เห็น^{๑๖๙}
 ม^{๑๗๐}ห^{๑๗๑}ิ^{๑๗๒}ท^{๑๗๓}ิ^{๑๗๔}ธ^{๑๗๕}ิ^{๑๗๖}ท^{๑๗๗}ิ^{๑๗๘} เ^{๑๗๙}ช^{๑๘๐}า^{๑๘๑}น^{๑๘๒}ภ^{๑๘๓}า^{๑๘๔}พ^{๑๘๕} แ^{๑๘๖}ห^{๑๘๗}ง^{๑๘๘} พระ^{๑๘๙}ร^{๑๙๐}่วง^{๑๙๑}น^{๑๙๒}น^{๑๙๓} มาก^{๑๙๔} ย^{๑๙๕}ิ่ง^{๑๙๖}น^{๑๙๗}ัก^{๑๙๘}
 ส^{๑๙๙}ะ^{๒๐๐}ก^{๒๐๑}ง^{๒๐๒}ต^{๒๐๓}ก^{๒๐๔}พระ^{๒๐๕}ท^{๒๐๖}ั^{๒๐๗}ย^{๒๐๘} คร^{๒๐๙}ัน^{๒๑๐}ค^{๒๑๑}ร^{๒๑๒}ำ^{๒๑๓}ม^{๒๑๔} เ^{๒๑๕}กร^{๒๑๖}ง^{๒๑๗}ก^{๒๑๘}ล^{๒๑๙}ว^{๒๒๐}เ^{๒๒๑}ช^{๒๒๒}ะ^{๒๒๓}ค^{๒๒๔}า^{๒๒๕}ม^{๒๒๖}ย^{๒๒๗}ิ่ง^{๒๒๘}น^{๒๒๙}ัก^{๒๓๐}
 จ^{๒๓๑}ึง^{๒๓๒}ค^{๒๓๓}ิด^{๒๓๔}จะ^{๒๓๕}ทำ^{๒๓๖}ลา^{๒๓๗}ย^{๒๓๘}ฆ่า^{๒๓๙}เส^{๒๔๐}ีย^{๒๔๑}ช^{๒๔๒}ง^{๒๔๓}พระ^{๒๔๔}ร^{๒๔๕}่วง^{๒๔๖} ด้วย^{๒๔๗}เ^{๒๔๘}็น^{๒๔๙}ว^{๒๕๐}า^{๒๕๑}
 พระ^{๒๕๒}ร^{๒๕๓}่วง^{๒๕๔}จะ^{๒๕๕}แ^{๒๕๖}้ง^{๒๕๗}เม^{๒๕๘}ือ^{๒๕๙}ง^{๒๖๐} จะ^{๒๖๑}ช^{๒๖๒}ิง^{๒๖๓}เ^{๒๖๔}า^{๒๖๕}ร^{๒๖๖}า^{๒๖๗}ช^{๒๖๘}ส^{๒๖๙}ม^{๒๗๐}บ^{๒๗๑}ั^{๒๗๒}ติ^{๒๗๓}ย^{๒๗๔}ำ^{๒๗๕}น^{๒๗๖}เม^{๒๗๗}ือ^{๒๗๘}ง^{๒๗๙}
 ของ^{๒๘๐}ค^{๒๘๑}น^{๒๘๒}ใ^{๒๘๓}้^{๒๘๔} จ^{๒๘๕}ึง^{๒๘๖}ใ^{๒๘๗}้^{๒๘๘}เ^{๒๘๙}า^{๒๙๐}ะ^{๒๙๑}ส^{๒๙๒}ืบ^{๒๙๓}แ^{๒๙๔}ส^{๒๙๕}ว^{๒๙๖}ง^{๒๙๗}ห^{๒๙๘}า^{๒๙๙}ค^{๓๐๐}น^{๓๐๑}ค^{๓๐๒}ิ^{๓๐๓}ท^{๓๐๔}ม^{๓๐๕}ว^{๓๐๖}ชา^{๓๐๗}ก^{๓๐๘}า^{๓๐๙}
 ร^{๓๑๐}ว^{๓๑๑}า^{๓๑๒}ม^{๓๑๓}ว^{๓๑๔}ุ^{๓๑๕}เ^{๓๑๖}ศ^{๓๑๗}ย^{๓๑๘} จ^{๓๑๙}ึง^{๓๒๐}ใ^{๓๒๑}้^{๓๒๒}ค^{๓๒๓}ัน^{๓๒๔}ค^{๓๒๕}ัน^{๓๒๖}น^{๓๒๗}มา โ^{๓๒๘}ส^{๓๒๙}ม^{๓๓๐}น^{๓๓๑}ส^{๓๓๒}ย^{๓๓๓}น^{๓๓๔}ค^{๓๓๕}ัน^{๓๓๖}ก^{๓๓๗}ห^{๓๓๘}น^{๓๓๙}า^{๓๔๐}
 จ^{๓๔๑}ึง^{๓๔๒}ท^{๓๔๓}ริ^{๓๔๔}ส^{๓๔๕}ั่ง^{๓๔๖}ว^{๓๔๗}า^{๓๔๘}ท^{๓๔๙}า^{๓๕๐}น^{๓๕๑}จ^{๓๕๒}ง^{๓๕๓}ไป^{๓๕๔}สู่^{๓๕๕}เม^{๓๕๖}ือ^{๓๕๗}ง^{๓๕๘}สุ^{๓๕๙}โข^{๓๖๐}ทัย^{๓๖๑} แล้ว^{๓๖๒}จ^{๓๖๓}ง^{๓๖๔}ฆ่า^{๓๖๕}
 เ^{๓๖๖}ล^{๓๖๗}ี^{๓๖๘}ช^{๓๖๙}ง^{๓๗๐}ภ^{๓๗๑}ิก^{๓๗๒}ษ^{๓๗๓}ร^{๓๗๔}ป^{๓๗๕}ห^{๓๗๖}ึ่ง^{๓๗๗}ช^{๓๗๘}อ^{๓๗๙}พระ^{๓๘๐}ร^{๓๘๑}่วง^{๓๘๒}อยู่ ฆ่า^{๓๘๓}เ^{๓๘๔}ล^{๓๘๕}ี^{๓๘๖}ใ^{๓๘๗}้^{๓๘๘}ต^{๓๘๙}าย^{๓๙๐}
 จ^{๓๙๑}ง^{๓๙๒}ใ^{๓๙๓}้^{๓๙๔}ค^{๓๙๕}น^{๓๙๖}จ^{๓๙๗}ึง^{๓๙๘}ก^{๓๙๙}ล^{๔๐๐}ย^{๔๐๑}มา เ^{๔๐๒}า^{๔๐๓}จะ^{๔๐๔}พ^{๔๐๕}น^{๔๐๖}บ^{๔๐๗}ำ^{๔๐๘}เ^{๔๐๙}็น^{๔๑๐}จ^{๔๑๑}ำ^{๔๑๒}ง^{๔๑๓}ว^{๔๑๔}ล^{๔๑๕}ใ^{๔๑๖}้^{๔๑๗}

แก่ท่านจงมาก สิ่งแล้วจึงส่งฉันไป คนนั้นมาสู่
 เมืองสุโขทัยใกล้จะถึง จึงดำดิ่งไปผูกขันธ์ในวัด
 มหาธาตุ พอพบพระร่วงมากกว่าตัวอยู่ใกล้วิหาร
 ลานพระเจดีย์ เห็นแล้วไม่รู้จักพระร่วงคิดว่าพระ
 ภิกษุรูปอื่น เมื่อผูกขันธ์พันคืนแต่ครั้งत्वังตาม
 พระร่วงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า บัดนี้พระร่วงอยู่
 ที่ไหน พระร่วงกวาดตัวอยู่ในกำแพงพระวิหาร
 หลวง ไต่ขึ้นเสียงแล้วแลมา ดูเห็นบุรุษนั้นผูกขันธ์
 มาจากแผ่นดินครั้งत्वังเพียงนม กริ้วว่าบุรุษนั้นมาจะ
 กระทำอันตรายแก่พระองค์ จึงกล่าววาจาสิทธิ์ว่า
 ท่านอยู่ทนนานเถิด ว่าแล้วก็ไปจากท่าน บุรุษนั้นจะ
 ขันธ์มาจากคันทมิไถ้ จะถอยหลังดำดิ่งคันทมิไถ้
 ภายหลังก็แห่งแข็งอยู่ บุรุษนั้นก็กลับกลายเป็นศิลาไป
 ตั้งอยู่เพียงอรประเทศจนตรานเท่าทกวน พระร่วง
 นั้นพิจารณาเห็นศิลาจะไม่บริสุทธิ์แล้ว ด้วยเหตุนี้
 จึงสึกออกจากผนวช แล้วกราบทูลพระกรุณา
 สวมเกี้ยวพระราชบิดา ด้วยปรารถนาจะสร้างพระ

เมื่อในมะขามนั้น^๕ เห็นต้นมะขามไปเถิก เปลือก
 เมื่อในมะขามก็ค่อยงอก^๕ เป็นต้นมะขาม เหมือนเมื่อ
 ในกิบนั้น ทั้งสองข้างถนนเห็นต้นมีใบคอกฝัก ไม่
 มีแต่เมื่อใน มีมาปรากฏทรายเท่าที่วันนี้ ให้ก่อ
 พระเจดีย์วิหาร อุโบสถ ให้กระทำการ เปรียญ
 อาวาสเสนาสนะกุฎต่าง ๆ พระปรารภที่บรรพ^๕พระ
 บรมธาตุตั้งอยู่ข้างตะวันตก ยกย้ายมาตั้งข้างตะวัน
 ออก แล้วให้ตั้งแต่งพระราชเรือนหลวง การ
 พระนครทั้งปวงก็สำเร็จมิช้าใน ๔ เดือน แล้วด้วย
 ฤทธิแลวจากสถิตทุกประการ พระเจ้าศรีธรรมมา-
 โศกราช จึงเชิญเจ้าพระร่วง ไปครองราชสมบัติอยู่
 ณ เมืองสุวรรณโลก ว่าราชการสืบไป เมือง
 สุวรรณโลก แต่ก่อนชื่อ เมือง สัชนาลัย^๕ นั้น เหตุ
 กระทำรูปสถฐานเมืองนั้นตามสายลูกประจำแห่ง
 พระฤๅษีชื่อพระสัชนาลัย^๕ ฤๅษี^๕ ชื่อว่าสุวรรณโลก
 เหตุพระฤๅษีนั้นได้นำสรามฤๅษีมาแต่สุวรรณ^๕คัมภีร์
 เมืองนั้น ว่ามาทางนั้นเป็นคำบุราณ^๕กถา ครั้นพระ-

เจ้าศรีธรรมมาโคกราชแก่ชราภาพ สิ้นพระชนม์
 สวรรคตไปตามยถากรรมแห่งพระองค์นั้น เจ้า
 พระร่วงกระทำฌาปนกิจสมเด็จพระราชบิดา ด้วย
 เครื่องสักการบูชา ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ เป็น
 อันมาก ให้มีการมหรสพ ๗ วันตามราชประเพณี
 ด้วยพระราชวงศานวงศ์แลมหาชนทั้งหลายนั้น เมื่อ
 ครองพระพุทธรักษาไว้ได้ ๑๘๐๐ พระวัสสา จุ
 ลศักราชได้ ๖๑๕ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ม
 ราชวชิราวุธได้ ๑๒ ปี ไทเสวยราชสมบัติอยู่ณ
 เมืองสุโขทัย พระโยธินาถเจ้าแก้วพระยา
 วัไน คัมภีร์ จามเทวีวงศ์ แลพระคัมภีร์ สิงห
 ปฎิมากรนั้นก็เปลี่ยนแปลงกันบ้าง ซึ่งชื่อและเรื่องราว
 นิทานพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชนั้น ว่ามีบุตรอยู่
 งามมากกำลังผ่องใส นานาคนว่านางเทวีตาองค์
 หนึ่ง ไทสังวาสอยู่ด้วยกันมีบุตรผ่องใส คือพระ
 ร่วง แลพระร่วงเจ้านั้นชื่อว่า พระยาโรจราชก็มี
 วารุทราชาธิราชก็ว่าบ้าง แปลกกันแต่ชื่อดังนี้ ใน